

**UCHWAŁA NR XX/147/2016
RADY MIEJSKIEJ W BRZESZCZACH**

z dnia 28 stycznia 2016 r.

w sprawie przyjęcia "Programu opieki nad zabytkami Gminy Brzeszcze na lata 2016 - 2019"

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt. 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie terytorialnym. (tekst jednolity Dz. U. z 2015 r. poz. 1515 z późniejszymi zmianami), art. 87 ust. 3 i ust. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity Dz. U. z 2014 r. poz. 1446 z późniejszymi zmianami), po uzyskaniu pozytywnej opinii Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Krakowie

Rada Miejska w Brzeszczach

§ 1. Przyjmuje "Program opieki nad zabytkami Gminy Brzeszcze na lata 2016 - 2019", stanowiący załącznik do uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Brzeszcz.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Małopolskiego.

Przewodniczący Rady
Miejskiej

Ryszard Foks

Załącznik do Uchwały Nr XX/147/2016
Rady Miejskiej w Brzeszczach
z dnia 28 stycznia 2016 r.

**PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
GMINY BRZESZCZE
NA LATA 2016 - 2019**

Opracowanie:

dr Andrzej Siwek

Kraków 2015

Spis treści:

Streszczenie gminnego programu opieki nad zabytkami Gminy Brzeszcze na lata 2016 – 2019 – część operacyjna	3
CZEŚĆ I – UWARUNKOWANIA FORMALNE ANALIZY I MATERIAŁY	8
I-1 WSTĘP	8
I-2 UWARUNKOWANIA PRAWNE	10
I-3 UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO – spójność z innymi dokumentami strategicznymi	20
I-4. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO - relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami gminy (dokumenty programowe gminy)	41
CZEŚĆ II - CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW I ANALIZA STANU DZIEDZICTWA ORAZ KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY – aktualizacja	46
CZEŚĆ III - CZEŚĆ OPERACYJNA	55
III-1 Założenia programowe – cele i priorytety	55
III-2 Instrumenty realizacji programu opieki nad zabytkami	61
CZEŚĆ IV – ANEKSY	65
1-Zasady konserwatorskie	65
2- Akty prawne związane z ochroną zabytków oraz akty wykonawcze i rozporządzenia do ustawy o ochronie zabytków	68
3- Informacje o źródłach finansowania	78
4-Rys historyczny Gminy	83
5-Podstawowa literatura	90

STRESZCZENIE

GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

GMINY BRZESZCZE NA LATA 2016 – 2019

- część operacyjna

1. CEL STRATEGICZNY

Uwzględniając cel określony w:

Krajowym programie ochrony zabytków na lata 2014 – 2017, który sformułowano, jako:

Wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków.

w *Wojewódzkim programie ochrony zabytków na lata 2014 – 2017, który brzmi:*

Zrównoważone wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego Małopolski dla rozwoju gospodarczego regionu i zapewnienia wysokiej jakości życia Małopolan.

oraz cele określone w *Powiatowym programie ochrony zabytków powiatu oświęcimskiego na lata 2015 – 2018* (jako cele programu przyjęto wskazania ustawowe, co do celów opracowywania wojewódzkiego, powiatowego i gminnego programu opieki nad zabytkami, art. 87 ustawy z dnia 23.07.2003 o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, którym przyporządkowano odpowiednie kierunki i działania);

Wskazuje się, jako główny **CEL STRATEGICZNY** programu opieki nad zabytkami Gminy Brzeszcze na lata 2016 – 2019:

TWORZENIE MECHANIZMÓW NA RZECZ OCHRONY I ZRÓWNOWAŻONEGO WYKORZYSTANIA ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY BRZESZCZE, POSTRZEGANYCH JAKO POTENCJAŁ GOSODARCZY I CENNE ŹRÓDŁO TOŻSAMOŚCI KULTUROWEJ REGIONU.

Zgodnie z intencją ustawodawcy, wieloletni i cyklicznie aktualizowany Gminny Program Opieki nad Zabytkami ma na trwałe wprowadzić problematykę związaną z zabytkami w obszar zainteresowania i troski władz gminy. Przejawem tego zainteresowania ma być podejmowanie różnorodnych działań angażujących różne podmioty, przy możliwie szerokim i integralnym postrzeganiu przedmiotu ochrony, nie wyłączając kontekstu krajobrazowego, przyrodniczego i dziedzictwa niematerialnego.

Realizacji celu strategicznego służyć mają priorytety działania:

2. PRIORYTETY PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Priorytety (obszary i tematy strategiczne)

1. Budowanie i upowszechnianie poczucia wartości dziedzictwa materialnego i niematerialnego w celu skutecznej ochrony zabytków i tradycji regionu;
2. ochrona kapliczek przydrożnych i zabytkowych nagrobków na cmentarzach, jako dokumentów historii i tradycji regionu;
3. ochrona krajobrazu kulturowego, jako wartości przyrodniczo – kulturowej, decydującej o jakości życia mieszkańców i ciągłości tradycji miejsca.

3 KIERUNKI DZIAŁAŃ PROGRAMU OPIEKI

Działania strategiczne

- tworzenie koalicji (partnerstwa) i inicjowanie współdziałania z innymi strukturami państwowymi i samorządowymi oraz organizacjami pozarządowymi i indywidualnymi właścicielami obiektów zabytkowych w celu zwiększenie skuteczności ochrony i opieki nad zabytkami,
- tworzenie warunków dla zagospodarowania obiektów zabytkowych na cele użytkowe, z poszanowaniem autentycznej substancji i formy zabytku,
- wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- aktywizacja społecznej opieki nad zabytkami,
- działanie prawne, organizacyjne i informacyjne na rzecz budowy systemu ochrony krajobrazu kulturowego – objęcie trwałą ochroną obszarów cennych pod względem przyrodniczym, krajobrazowym i kulturowym, szczególnie w zakresie ładu reklamowego w duchu Ustawy z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (Dz. U. z dnia 10 czerwca 2015 r., poz. 774).
- ochrona dziedzictwa kulturowego na obszarach miejskich i wiejskich – inicjowanie działań w celu aktywnej ochrony wybranych obiektów dokumentujących tradycyjną zabudowę mieszkalną i gospodarczą (architektura industrialna, zabytki techniki, architektura drewniana), ujętych w gminnej ewidencji zabytków.
- działania informacyjne na rzecz promocji historii dawnych przemysłów i związanych z nimi zabytków techniki, jako ważnego elementu lokalnego krajobrazu i tożsamości kulturowej.

4. ZADANIA PROGRAMU OPIEKI

- w odniesieniu do obszarów wskazanych w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

a. W zakresie kształtowania i inicjowania działań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami:

- wspieranie akcji edukacyjnych i promocyjnych w zakresie definiowania zasobu, specyfiki regionalnej i wartości dziedzictwa kulturowego, znaczenia autentyzmu zabytków i ochrony krajobrazu kulturowego, za pośrednictwem szkół, stowarzyszeń, muzeów i przy współpracy z jednostkami województwa małopolskiego oraz placówkami badawczymi regionu;
- wspieranie inicjatyw na rzecz badania, dokumentowania i eksponowania zabytków techniki górniczej na terenie gminy (współpraca z uczelniami, miłośnikami oraz nawiązywanie kontaktów z innymi ośrodkami tradycji górniczych);
- inicjowanie działań na rzecz rozpoznawania i dokumentowania wartości oraz opracowywania systemu zarządzania i zagospodarowania dla obszarów cennych w kontekście historyczno – krajobrazowym (kompleksy stawów, historyczne tereny górnicze).
- zaangażowanie środków na rozwój informacji o dziedzictwie kulturowym Gminy w portalach internetowych promujących walory i zasoby kulturowe oraz krajobrazowe Gminy, a także szlaki kulturowe, które przez Gminę przechodzą;
- podjęcie akcji informacyjnej w zakresie wartości, specyfiki, zagrożeń i przepisów odnośnie zabytków archeologicznych – opracowanie i umieszczenie informacji w mediach elektronicznych, w portalu informacyjnym Gminy;
- podejmowanie działań promocyjnych przez udział w Małopolskich Dniach Dziedzictwa Kulturowego organizowanych przez Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego oraz Europejskich Dniach Dziedzictwa Narodowego, organizowanych przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- sprzyjanie kultywowaniu regionalnych tradycji niematerialnych o istotnym w skali województwa znaczeniu, stanowiących ważny wkład Gminy w dziedzictwo kulturowe regionu (zwłaszcza tradycje górnicze).

b. W zakresie organizacyjno-prawnym:

- konsekwentne uwzględnianie potrzeb ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego w dokumentach planistycznych Gminy.
- ograniczanie presji inwestycyjnej w sąsiedztwie chronionych obiektów i zespołów zabytkowych oraz ograniczenie rozpraszania zabudowy w związku z ochroną krajobrazu, w imię zasad ochrony i zrównoważonego rozwoju.

- podjęcie działań w celu uregulowania obecności reklam w obszarach i obiektach o znaczeniu historycznym i zabytkowym, zgodnie z duchem Ustawy z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (Dz. U. z dnia 10 czerwca 2015 r., poz. 774).

c. W zakresie dokumentacji i badań:

- rozpatrzenie możliwości pozyskania studium krajobrazowego Gminy zawierającego waloryzację obszarów krajobrazowych (w tym krajobrazów historycznych), wytycznych do ochrony krajobrazu kulturowego, zagospodarowania turystycznego, koordynacji lokalnych i dalekobieżnych szlaków kulturowych.
- popieranie inicjatyw służących dokumentowaniu (fotografie, rysunki, opisy, zbieranie informacji historycznych i legend) kapliczek, nagrobków na cmentarzach parafialnych oraz materialnych i niematerialnych relikwii tradycji górniczej, a także krajobrazów kulturowych – współdziałanie z jednostkami badawczymi i grupami miłośników oraz młodzieżą szkolną – inicjowanie konkursów, nagradzanie aktywnych szkół i organizacji społecznych.
- bieżące aktualizowanie danych zawartych w gminnej ewidencji zabytków

d. W zakresie finansowym:

- zabezpieczenie środków finansowych na ochronę i utrzymanie obiektów zabytkowych stanowiących własność gminy,
- korzystanie z dostępnych środków zewnętrznych dla poprawy stanu środowiska i krajobrazu kulturowego gminy;
- zabezpieczenie środków na promocję (informacja turystyczna, informacja historyczna, konkursy i działania aktywizujące miejscową społeczność) w zakresie uczestniczenia w dokumentowaniu i ochronie dziedzictwa.

e. W zakresie interwencyjnym:

- rozpoznanie i prowadzenie stałego monitoringu stanu zachowania, sposobu użytkowania zespołów i obiektów zabytkowych na terenie gminy (wpisanych do rejestru zabytków i ujętych w gminnej ewidencji zabytków).
- podejmowanie interwencji zgodnie z regulacjami prawnymi, przez zawiadomienie organów ochrony zabytków, w przypadku udokumentowania zagrożenia, lub niszczenia obiektu zabytkowego, lub natrafienia na przedmioty o charakterze archeologicznym.

f. W zakresie prac remontowo-konserwatorskich i utrzymania obiektów:

- kontynuacja działań w zakresie rewitalizacji Kolonii Górniczej w Brzeszczach;
- ochrona tradycyjnych form gospodarowania – tworzenie warunków dla kontynuacji gospodarki stawowej oraz tradycyjnej gospodarki rolno – hodowlanej w obszarach dolin rzecznych Soły i Wisły.
- Współdziałanie z Wojewódzkim Komitetem Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa w zakresie ochrony i upamiętnienia terenu podoboju KL Auschwitz w Jawiszowicach.

CZEŚĆ I

UWARUNKOWANIA FORMALNE

- ANALIZY I MATERIAŁY

I-1 WSTĘP

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. w rozdziale I RZECZPOSPOLITA zawiera Art. 5., który stanowi, iż: *Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.* W ślad za ustawą zasadniczą w Polsce, w aktach prawnych i dokumentach systemowych kwestie poszanowania dziedzictwa kulturowego są traktowane z należąną uwagą. Ustawa o samorządzie gminnym z 8 marca 1990 (Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591, z późn. zm.) w Art. 7, ust.1, pkt 9 określa, iż do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w szczególności, w zakresie: (...) 9) *kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.*

Szczegółowy ład prawny w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami określa ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. (tekst jednolity Dz. U. z 2014 r. poz. 1446, z 2015 r. poz. 397, 774.) o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Są tam zapisane obowiązki samorządu gminnego w zakresie dbałości o dziedzictwo obowiązki właściciela zabytku oraz działania, które należy podejmować w celu kształtowania polityki ochrony zabytków w skali kraju i regionu. Jednym z takich działań jest opracowanie i systematyczne aktualizowanie gminnego programu opieki nad zabytkami.

Gmina Brzeszcze w ramach realizacji zadań własnych dysponuje takim programem od 2008 r. W 2015 zachodzi konieczność aktualizowania i opracowania programu na kolejne czterolecie. **Program opieki nad zabytkami, to dokument strategiczny gminy, który nie stanowi prawa miejscowego, lecz służy kształtowaniu polityki w danym sektorze odpowiedzialności samorządu oraz zapewnia komplementarność działań w wymiarze gminy i regionu.**

Zatem program, którego zakres treściowy reguluje cytowana ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami powinien mieć strukturę dokumentu określającego stan zasobu – waloryzację i wytyczne (właściwe cele i działania planu.) Ze względu na cykliczność

opracowania, w ramach określenia zasobu niezbędne jest odwołanie się do sprawozdania z realizacji wcześniejszej edycji planu.

W 2014 r. Rada Ministrów, w ramach realizacji zadań ustawowych, przyjęła krajowy program ochrony zabytków. Jest to pierwsza oficjalna edycja dokumentu rangi krajowej od 2003. Dokument ten, określany, jako „techniczny”, wskazuje kierunki polityki państwa oraz filozofię myślenia o dziedzictwie w skali kraju. W 2014 został również przyjęty wojewódzki program opieki nad zabytkami województwa małopolskiego. Ów dokument wyraża z kolei politykę samorządu wojewódzkiego oraz określa regionalne priorytety w ochronie dziedzictwa kulturowego. Uchwałą Rady Powiatu w Oświęcimiu nr X/96/2015 z dnia 23 września 2015 roku w sprawie przyjęcia programu opieki nad zabytkami dla powiatu oświęcimskiego wprowadzono w życie „Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami na lata 2015-2018”, który w skali lokalnej wskazuje zasadnicze kierunki i działania związane z ochroną dziedzictwa kulturowego. Wprawdzie nie ma ustawowego obowiązku uzależniania zapisów gminnego programu opieki nad zabytkami od analogicznych aktów innych jednostek samorządu, czy kraju, to wspomniane dokumenty stanowią istotne wskazanie dla wytycznych programu ochrony zabytków dla gminy Brzeszcze. Taka korelacja zapisów wydaje się najbardziej oczekiwana i uzasadniona, dla wspólnego budowania spójnej polityki ochrony zabytków w regionie, przy pełnym poszanowaniu specyfiki problematyki ochrony dziedzictwa Gminy Brzeszcze.

Program, jako dokument strategiczny ma na celu ukierunkować i zoptymalizować działania w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, a w szczególności zabytków nieruchomych i ruchomych, jako elementów o kluczowym znaczeniu dla popularyzacji historii i kultury regionu.

I-2 UWARUNKOWANIA PRAWNE

z zakresu ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

Dziedzictwo kulturowe stanowi ważny czynnik kształtowania tożsamości regionu oraz jego rozwoju społecznego i ekonomicznego. Pod pojęciem „dziedzictwo kulturowe” rozumiemy zasób obiektów nieruchomych i ruchomych wraz ze związanymi z nim wartościami duchowymi, zjawiskami historycznymi i obyczajowymi, uznawany za godny ochrony prawnej, sprawowanej w interesie społeczeństwa. To zasób, który wymaga przekazania następnym pokoleniom z uwagi na swe wartości historyczne, patriotyczne, religijne, naukowe i artystyczne, mające znaczenie dla tożsamości i ciągłości rozwoju społecznego i kulturalnego, dowodzenia prawd i upamiętniania wydarzeń historycznych, kultywowania poczucia piękna i wspólnoty cywilizacyjnej.

W ramach tak szeroko rozumianego dziedzictwa kulturowego szczególną rolę odgrywają **obiekty zabytkowe**, jako materialne świadectwa przeszłości. Ich ochrona, jest jednym z zasadniczych sposobów dbałości o dziedzictwo i troski o przekazania spuścizny wieków kolejnym pokoleniom.

Profesor Jacek Purchla, jeden z pionierów heritologii rozumianej, jako nauka o dziedzictwie, łącząc perspektywy badawcze humanisty i ekonomisty konsekwentnie dokumentuje tezę, iż dziedzictwo kulturowe nie jest balastem, lecz zasobem prorozwojowym, w rozumieniu nauk ekonomicznych. Jego zdaniem ochrona dziedzictwa winna zmierzać do konstruowania i kształtowania przyszłości. Twierdzi, że zabytek należy do przeszłości, a dziedzictwo służy współczesnym i przyszłym celom.¹

Zatem w przedłożonym programie przyjmujemy rozumienie dziedzictwa, jako nieodnawialnego zasobu prorozwojowego, a zabytków, jako niezastąpionych pomostów łączących przeszłość z przyszłością, których zachowanie jest niezbędne dla podtrzymania przekazu międzypokoleniowego i tożsamości historycznej regionu.

---

¹ J. Purchla, *Śmierć Krakowowi nie grozi*, Wyborcza.pl Kraków, 19.02.2011; http://krakow.wyborcza.pl/krakow/1,35798,9131192,Prof__Jacek_Purchla__Smierc_Krakowowi_nie_grozi.html?disableRedirects=true /dostęp 20.10.2015/.

Obowiązki samorządów w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

- ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

Zadania stojące przed organami administracji publicznej, w tym zarządami powiatów i gmin, precyzuje art. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. (tekst jednolity Dz. U. z 2014 r. poz. 1446, z 2015 r. poz. 397, 774.) o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, który stwierdza, że: **„Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej, działań mających na celu:**

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.”

Art. 5 cytowanej ustawy precyzuje termin opieki nad zabytkami. **„Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza** polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwale zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.”

Art. ten odnosi się także do Gminy jako właściciela obiektów zabytkowych.

Zadaniami własnymi organów i jednostek samorządu terytorialnego, wg ustawy, są m.in.:

- Art. 22 ust. 4 Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków.
- Art. 32 ust. 2, a ust. 1 mówi: Kto, w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych, odkrył przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem, jest obowiązany: 1. wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot; 2. zabezpieczyć, przy użyciu dostępnych środków ten przedmiot i miejsce jego odkrycia; 3. niezwłocznie zawiadomić o tym właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta). Ust. 2. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) jest obowiązany niezwłocznie, nie dłużej niż w terminie 3 dni, przekazać wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjęte zawiadomienie, o którym mowa w ust. 1 pkt 3.
- Art. 33 ust. 2, a ust. 1 mówi: Kto przypadkowo znalazł przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym, jest obowiązany, przy użyciu dostępnych środków, zabezpieczyć ten przedmiot i oznakować miejsce jego znalezienia oraz niezwłocznie zawiadomić o znalezieniu tego przedmiotu właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta). Ust. 2 Wójt (burmistrz, prezydent miasta) jest obowiązany niezwłocznie, nie dłużej niż w terminie 3 dni, przekazać wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjęte zawiadomienie, o którym mowa w ust. 1.
- Art. 50 ust. 3 i 4 pkt 2. ust. 3 W przypadku wystąpienia zagrożenia dla zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru, polegającego na możliwości jego zniszczenia lub uszkodzenia, starosta, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, może wydać decyzję o zabezpieczeniu tego zabytku w formie ustanowienia czasowego zajęcia do czasu usunięcia zagrożenia. Przepisy o gospodarce nieruchomościami stosuje się odpowiednio. Ust. 4 pkt 2: Jeżeli nie jest możliwe usunięcie zagrożenia, o którym mowa w ust. 1 lub 3: zabytek nieruchomy może być na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków wywłaszczony przez starostę na rzecz Skarbu Państwa lub gminy właściwej ze względu na miejsce położenia tego zabytku, w trybie i na zasadach przewidzianych w przepisach o gospodarce nieruchomościami.
- Art. 87 ust. 1 Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.

- Art. 96 ust. 2 mówi: Wojewoda, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, może powierzyć, w drodze porozumienia, prowadzenie niektórych spraw z zakresu swojej właściwości, w tym wydawanie decyzji administracyjnych, gminom i powiatom, a także związkom gmin i powiatów, położonym na terenie województwa.

Program opieki nad zabytkami

Program opieki nad zabytkami to dokument zarządzania, syntetyczny zapis działań, które muszą być podjęte dla zachowania obiektów, miejsc i wartości niematerialnych istotnych z punktu widzenia dziedzictwa kulturowego, ze szczególnym uwzględnieniem elementów lokalnej tożsamości.

Główne cele Programu, określone w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, to:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania województwa;
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej w planach rozwoju gmin;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań promocyjnych i zwiększających atrakcyjność zespołów zabytkowych, obiektów i krajobrazu kulturowego dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych;
- wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami i przyczyniających się do racjonalnego wykorzystania środków finansowych na ratowanie i konserwację obiektów o szczególnych wartościach zabytkowych;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami;

- wspieranie aktywności lokalnej w działaniach mających na celu poszanowanie materialnego dziedzictwa oraz zachowanie własnej odrębności i tożsamości;
- przygotowanie właścicieli i dysponentów obiektów zabytkowych do absorpcji programowych funduszy Wspólnoty Europejskiej.

Opracowanie Programu

Obecność Polski w Unii Europejskiej zmienia perspektywę spojrzenia na realizację zadań w wielu dziedzinach życia publicznego, w tym także szeroko pojmowanej kultury i zachowania dziedzictwa kulturowego. Z jednej strony są to zadania własne, lokalne, przynależne danej społeczności, z drugiej trudno je przecenić, jako podstawę utrzymania tożsamości oraz odrębności regionalnej i narodowej, tak w skali gminnej, jak i krajowej. Władze samorządowe mają do odegrania istotną rolę w zachowaniu istniejącego dziedzictwa i krajobrazu kulturowego.

Na podstawie art. 87.1. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami. Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Programy te są ogłaszane w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

Zgodnie z art. 87 ust. 1 cytowanej ustawy Rada Gminy Brzeszcze przyjęła po raz pierwszy Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2008 – 2011. Przy jego opracowywaniu uwzględniono zadania wynikające dla Gminy z ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami, jak i fakt, że Gmina jest właścicielem zabytków. Zgodnie z wymogiem ustawy niezbędna jest aktualizacja dokumentu na kolejne czterolecie, przy uwzględnieniu doświadczeń z realizacji poprzednich edycji programu oraz odniesieniu do uprzednio sformułowanych dokumentów.

Aktualizację programu oparto na danych pozyskanych z Gminy Brzeszcze, dokumentujących realizację wcześniejszego programu oraz zaangażowanie w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego.

Program jest dokumentem kierunkowym w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego w regionie. Stanowi podwaliny do współpracy z właścicielami zabytków i wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Przedmiot ochrony

Aktualna ustawa o ochronie i opiece nad zabytkami postanawia, że ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania: zabytki nieruchome, zabytki ruchome i zabytki archeologiczne. Jak podaje prawodawca w art. 6.1. ochronie i opiece podlegają:

1. zabytki nieruchome będące w szczególności:

- a. krajobrazami kulturowymi,
- b. układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c. dziełami architektury i budownictwa,
- d. dziełami budownictwa obronnego,
- e. obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f. cmentarzami,
- g. parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h. miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

2. zabytki ruchome będące, w szczególności:

- a. dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b. kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c. numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d. wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e. materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. Nr 85, poz. 539, z późn. zm.) instrumentami muzycznymi,

- f. wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- g. przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3. zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- a. pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b. cmentarzyskami,
- c. kurhanami,
- d. reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

oraz w art. 6.2. ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Zakres i formy materialnej ochrony substancji zabytku są uzależnione od jego stanu prawnego. Konkretnie skutki prawne wynikają dopiero od momentu, gdy przedmiot ochrony zostanie określony właściwym aktem władczym. Od chwili podjęcia tegoż aktu władczego, czyli podjęcia decyzji administracyjnej przedmiot podlega ochronie prawnej.

Formy prawne ochrony zabytków

Formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków
- uznanie za pomnik historii
- utworzenie parku kulturowego
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

Wpis do rejestru zabytków

W świetle aktualnie obowiązującej ustawy, o prawnym statusie zabytku decyduje jedynie decyzja o wpisie obiektu nieruchomego bądź ruchomego do rejestru zabytków, lub z podobnymi skutkami, decyzja o wpisie do inwentarza archiwum, biblioteki i muzeum. Rejestr zabytków prowadzi wojewódzki konserwator zabytków dla zabytków znajdujących się na terenie województwa (art. 8). Podstawą wpisu do rejestru zabytków jest decyzja administracyjna wydana przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Z wnioskiem o taki wpis, w świetle obowiązującej ustawy, może występować właściciel zabytków oraz użytkownik wieczysty gruntu, na którym znajduje się zabytek. Takich wniosków nie mogą składać użytkownicy zabytku oraz organy powiatu i gminy (wnioski takie mogli składać w świetle przepisów ustawy z 1962 r. o ochronie dóbr kultury i o muzeach). Nie oznacza to

jednak, że wymienione organy samorządu terytorialnego utraciły prawo do składania wniosków o wpis do rejestru zabytków nieruchomości stanowiących ich własność. Wojewódzki konserwator zabytków ma prawo wszczęcia postępowania z urzędu w sprawie wpisania zabytku nieruchomego do rejestru zabytków. Do rejestru można wpisać także otoczenie oraz nazwę geograficzną, historyczną i tradycyjną zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków. Dla sprawowania skutecznej ochrony zabytków nieruchomości, szczególnie wpisanych do rejestru, wojewódzki konserwator zabytków ma w związku z tym możliwość podejmowania działań ochronnych także w stosunku do terenów położonych wokół zabytków. Niewłaściwe zagospodarowanie otoczenia zabytku na negatywny wpływ na jego ekspozycję i przyczynia się do obniżenia jego wartości. Wpis do rejestru otoczenia zabytku pozwoli wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków mieć wpływ na prowadzenie wokół zabytku działalności inwestycyjnej, gdyż przed podjęciem na tym terenie robót budowlanych inwestor będzie musiał uzyskać pozwolenie na ich prowadzenie stosownie do art. ust. 1 pkt 2 ustawy.

Wojewódzki konserwator zabytków może wpisać do rejestru historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny. Wpis taki nie wyklucza wydania decyzji o wpisie do rejestru położonych na tym obszarze zabytków nieruchomości. Po raz pierwszy dzięki ustawie z 2003 r. możliwym jest prawidłowe pod względem prawnym wpisanie do rejestru układu urbanistycznego czy ruralistycznego. Art. 94 ustawy mówi, że w postępowaniach administracyjnych dotyczących układów urbanistycznych i ruralistycznych, historycznych zespołów budowlanych oraz terenów, na których znajduje się znaczna ilość zabytków archeologicznych, strony tych postępowań mogą być zawiadamiane o decyzjach i innych czynnościach ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego lub wojewódzkich konserwatorów zabytków przez obwieszczenie lub w inny zwyczajowo przyjęty w danej miejscowości sposób publicznego ogłoszenia.

Pomnik historii

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia, może uznać za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice.

Na terenie Gminy Brzeszcze nie ma pomnika historii, ani nie ma aktualnie opracowywanej kandydatury takiego pomnika. Być może zabytki techniki związane z historią KW Brzeszcze mogły by ze względu na wartość historyczną być brane pod rozwagę w takim kontekście,

jednak obecnie stopień ich rozpoznania konserwatorskiego i ochrony jest niewystarczający do formułowania nawet wstępnych wniosków.

Park kulturowy

Utworzenie parku kulturowego zależy od rady gminy. Rada gminy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi, charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy. Na obszarze parku kulturowego mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia, dotyczące w szczególności prowadzenia robót budowlanych oraz działalności handlowej, usługowej, przemysłowej i rolniczej, zmiany sposobu użytkowania zabytków nieruchomych, składowania bądź magazynowania odpadów oraz umieszczania tablic, napisów i ogłoszeń reklamowych. Obecna Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami po raz pierwszy formułuje zasady tworzenia parku kulturowego.

Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego

Kwestie dotyczące ochrony zabytków w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym regulują art. art. 18, 19 i 20 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Art. 18

- Ust. 1 wprowadza obowiązek uwzględniania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.
- Ust. 2 mówi, że w koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności: 1. uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; 2. określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu; 3. ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

W art. 19

- Ust. 1 wymienione zostały przykładowo zabytki, których ochrona musi być bezwarunkowo uwzględniona w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego: 1. zabytki nieruchome wpisane do rejestru i ich otoczenie; 2. inne zabytki nieruchome, znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków; 3. parki kulturowe.
- Ust. 3 w studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków. W ust. 3 wprowadzono możliwość wyznaczania stref ochrony konserwatorskiej.

Art. 20 nakłada obowiązek uzgodnienia projektów i zmiany planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

I-3 UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO – spójność z innymi dokumentami strategicznymi

Gminny program opieki nad zabytkami powinien funkcjonować w powiązaniu z dokumentami programowymi ogólnopolskimi, wojewódzkimi i powiatowymi. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami określa:

3-1. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 (przyjęta przez Radę Ministrów 21 września 2004) oraz Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2014-2020

Celem strategii jest wypełnienie zadań, jakie spoczywają na Ministrze Kultury – współdziałającego spójnie z innymi partnerami w realizacji celów i zadań kulturowych w Polsce, a także z innymi podmiotami. Po raz pierwszy zrealizowany został wymóg tak istotnej współpracy w sferze kultury – i to w stosunkowo długim okresie, bo z perspektywą 2004 - 2013 r., czyli z uwzględnieniem następnego okresu programowania w Unii Europejskiej. W strategii zawarto m.in. Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” na lata 2004–2013. Program przewiduje m.in. realizację następujących zadań:

Priorytet 1. Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe; Działania realizowane w ramach niniejszego priorytetu mają na celu materialną poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców, turystów i inwestorów. Realizacja działań pozwoli na zwiększenie atrakcyjności regionów, a także wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym.

Działanie 1.1. Budowa nowoczesnych rozwiązań organizacyjno-finansowych w sferze ochrony zabytków

Działanie 1.2. Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne

Działanie 1.3. Zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych.

Priorytet 2. Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego

Działanie 2.1. Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego

Działanie 2.2. Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wwozem, wywozem i przewozem przez granice.

W Uzupełnieniu Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020, opracowanej przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego w 2005 r., zamieszczono

Program operacyjny „Dziedzictwo kulturowe”

I. Cel programu: intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym kompleksowa poprawa stanu zabytków oraz rozwój kolekcji muzealnych. Program dotyczy również placówek emigracyjnych oraz zabytków polskich i z Polską związanych, znajdujących się poza granicami kraju.

Celami częściowymi programu są:

- a) poprawa stanu zachowania zabytków;
- b) zwiększanie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym także dziedzictwa archeologicznego);
- c) kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele inne niż kulturalne;
- d) zwiększenie roli zabytków i muzealiów w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych;
- e) poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji;
- f) zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę oraz na wypadek sytuacji kryzysowych i konfliktu zbrojnego.

Priorytet 1 - Rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych

Rodzaje kwalifikujących się zadań (projekty realizowane bez udziału środków europejskich):

- a) rewitalizacja historycznych obszarów miejskich;
- b) ochrona i zachowanie krajobrazu kulturowego wsi;
- c) rewitalizacja, rewaloryzacja, konserwacja, renowacja, modernizacja i adaptacja na cele inne niż kulturalne historycznych obiektów i zespołów zabytkowych wraz z ich otoczeniem, w tym zespołów fortyfikacyjnych oraz budowli obronnych, parków i ogrodów;
- d) rewaloryzacja i konserwacja zabytków budownictwa drewnianego;
- e) rewaloryzacja i konserwacja zabytków romańskich;
- f) rewaloryzacja zabytkowych cmentarzy oraz renowacja, ochrona i zachowanie miejsc pamięci i martyrologii w kraju i za granicą;
- g) prowadzenie badań archeologicznych; i zabezpieczanie zabytków archeologicznych;

- h) konserwacja zabytków ruchomych (nie wchodzących w skład zasobów muzealnych), w tym w szczególności wystroju i historycznego wyposażenia kościołów w kraju i za granicą;
- i) dokumentowanie zabytków (w tym badania naukowe i inwentaryzacja) w kraju i za granicą;
- j) zabezpieczenie przed skutkami klęsk żywiołowych, zniszczeniem, kradzieżą i nielegalnym wywozem zagranicę zabytków ruchomych i nieruchomych;
- k) ochrona zabytków na wypadek sytuacji kryzysowych i konfliktu zbrojnego;
- l) rewaloryzacja oraz prace remontowe i konserwatorskie w zabytkach polskich lub z Polską związanych, znajdujących się poza granicami kraju.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 wprowadza programy operacyjne:

- 10.1 PROGRAM OPERACYJNY „Promocja twórczości”.
- 10.2 PROGRAM OPERACYJNY „Dziedzictwo kulturowe”.
- 10.3 PROGRAM OPERACYJNY „Promocja czytelnictwa”.
- 10.4 PROGRAM OPERACYJNY „Edukacja kulturalna i upowszechnianie kultury”.
- 10.5 PROGRAM OPERACYJNY „Obserwatorium kultury”
- 10.6 PROGRAM OPERACYJNY „Promocja kultury polskiej za granic „
- 10.7 PROGRAM OPERACYJNY „Rozwój infrastruktury kultury i szkolnictwa artystycznego oraz wzrost efektywności zarządzania kultur ”
- 10.8 PROGRAM OPERACYJNY „Promesa Ministra Kultury”
- 10.9 PROGRAM OPERACYJNY „Media z kultur”
- 10.11 PROGRAM OPERACYJNY „Rozwój inicjatyw lokalnych”
- 10.12 PROGRAM OPERACYJNY „Znaki Czasu”.

Z puli programów **PROGRAM OPERACYJNY „Dziedzictwo kulturowe”** odnosi się bezpośrednio do ochrony zabytków i pozwala na ubieganie się o wsparcie funduszy publicznych na rzecz prac konserwatorskich i restauratorskich.

Program realizowany jest w ramach dwóch komplementarnych priorytetów:

- rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych
- rozwój kolekcji muzealnych.

Podstawowym celem priorytetu pierwszego jest poprawa stanu zachowania zabytków, zwiększanie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego, kompleksowa rewaloryzacja zabytków, zwiększanie roli zabytków w rozwoju turystyki, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich

dokumentacji, wreszcie zabezpieczenie muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę.

Priorytet drugi programu koncentruje się natomiast na zadaniach związanych z zakupami dzieł sztuki i kolekcji dla instytucji muzealnych, zakupami starodruków i archiwaliów, konserwacji i digitalizacja muzealiów, archiwaliów, starodruków, księgozbiorów oraz zbiorów filmowych, wspieraniu rozwoju muzealnych pracowni konserwatorskich oraz nowych technik konserwacji zabytków ruchomych.

Program jest zgodny z NPK Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego oraz NPK Rozwój instytucji artystycznych i stanowi ich uszczegółowienie w zakresie dofinansowania zadań ze środków MK. Program realizowany jest w ramach dwóch priorytetów podległych odpowiednio Departamentowi Ochrony Zabytków i Departamentowi Dziedzictwa Narodowego. Program ma charakter horyzontalny.

3-2. Krajowy Program Ochrony Zabytków

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w Art. 84. Stanowi, iż: W celu stworzenia warunków niezbędnych do realizacji ochrony zabytków i opieki nad zabytkami minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego inicjuje i opracowuje, przy pomocy Generalnego Konserwatora Zabytków, krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Krajowy program ochrony zabytków roku został przyjęty w 2014 r. na lata 2014 – 2017. Jest to program, który ma za zadanie uporządkować polski system ochrony zabytków i przygotować warunki, dla kolejnego programu o charakterze perspektywicznym.

W dokumencie określono:

CEL GŁÓWNY

Wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków.

CELE SZCZEGÓŁOWE

- wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce,
- wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków,

- tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji,

Dla realizacji powyższych celów przewidziano szereg działań w obszarach i zadaniach:

- podniesienie sprawności i skuteczności działań organów ochrony zabytków, w tym jakości merytorycznej decyzji administracyjnych (szkolenia, standaryzacja działań, itp.),
- porządkowanie rejestru zabytków oraz stworzenie wiarygodnej metodologicznie diagnozy stanu zachowania zabytków nieruchomych (księgi rejestru A i C),
- zwiększenie społecznego zaangażowania w ochronę i opiekę nad zabytkami; budowanie przez organy ochrony zabytków partnerskich relacji z obywatelami, jak i propagowanie postaw współodpowiedzialności społecznej za zachowanie zabytków (współpraca z mediami, wykorzystywanie mediów elektronicznych, konkursy, itp.),
- wdrożenie procesów kształtowania postawy krajobrazowej wśród organów ochrony zabytków,
- zwiększenie zaangażowania samorządów, ze szczególnym uwzględnieniem gmin, w ochronę i opiekę nad zabytkami oraz wzmocnienie zaangażowania społecznego na rzecz ochrony zabytków, w tym propagowanie parków kulturowych (ich stanowienie jest władczą kompetencją rad gmin) jako skutecznej formy ochrony zabytków.

Program ma charakter techniczny, porządkujący system i dotyczy działań możliwych do wykonania za pośrednictwem jednostek podległych Ministrowi Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W skali obowiązywania programu przewidziano finansowanie zadań na poziomie 26,5 mln zł do 2017 r.

3-3. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

3-3-1. Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011-2020

Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011-2020 „Małopolska 2020. Nieograniczone możliwości”, przyjęta przez Sejmik 26 września 2011 r., wyznacza cele, które – jako społeczność regionalna — pragniemy zrealizować w perspektywie roku 2020.

Zagadnienia związane z ochroną dóbr kultury stanowią dla Województwa Małopolskiego istotny zakres działania z racji posiadanych zasobów i ich ogólnonarodowego znaczenia. Znalazło to odzwierciedlenie w Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego.

W bilansie otwarcia stwierdzono:

Małopolska posiada bogate oraz unikalne walory kulturowe i krajobrazowe. Na obszarze regionu znajduje się 8 spośród 13 miejsc w kraju – zespołów obiektów chronionych jako światowe dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze UNESCO oraz 5 zespołów zabytków uznanych przez Prezydenta RP za Pomniki Historii. Wojewódzka ewidencja zabytków aktualnie zawiera ok. 47 tys. obiektów zabytkowych, zaś w rejestrze zabytków województwa małopolskiego prowadzonym przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków figurują 3 170 obiekty nieruchome. Pod względem liczby obiektów zabytkowych bezkonkurencyjna jest stolica województwa skupiająca 1 153 obiekty. Znaczna liczba zabytków znajduje się również w powiatach: nowotarskim (246 obiektów), nowosądeckim (238) oraz gorlickim (193) i krakowskim (186). Najmniej zabytków znajduje się w powiecie miechowskim (26), dąbrowskim (27) oraz chrzanowskim (31).

Województwo Małopolskie corocznie przeznaczają znaczące środki na finansowanie ochrony zabytków usytuowanych na obszarze regionu. W ostatnich latach wydatki te kształtowały się na poziomie od 1,1 mln zł (2005), przez 4,8 mln zł (2007) do 5 mln zł (2010). Rekordowy pod tym względem był rok 2009, w którym na finansowanie ochrony zabytków przeznaczono dotację w wysokości 11 mln zł. Warto również zwrócić uwagę, iż spośród pozostałych województw, jedynie Dolnośląskie przeznaczają zbliżone kwoty na finansowanie prac konserwatorskich (21 mln zł, w okresie 2007-2010) podczas, gdy w przypadku pozostałych regionów wartość finansowania waha się w przedziale od 0,4 mln do 14 mln zł (w okresie 2007-2010).

Na terenie Małopolski funkcjonują liczne szlaki turystyczne, przy czym najpopularniejszymi są szlaki kulturowe: Małopolski Szlak Architektury Drewnianej, Szlak Orlich Gniazd oraz Małopolska Trasa UNESCO; szlaki prezentujące dziedzictwo regionu: Szlak Rzemiosła Tradycyjnego Małopolski, Szlak Renesansu, Szlak Gotycki; szlaki pielgrzymkowe takie jak: Szlak Św. Jakuba w Małopolsce, Szlak Św. Szymona czy Szlaki związane z osobą Jana Pawła II; szlaki na terenach wiejskich: Małopolska Wieś Pachnąca Ziołami oraz Małopolska Wieś dla Dzieci; szlaki podkreślające dziedzictwo kulinarne regionu: Małopolska Trasa Smakoszy, Małopolski Szlak Oscypkowy, Śliwkowy Szlak. Aktualnie trwają prace nad rozwojem szlaków ponadregionalnych: Szlak Frontu Wschodniego I Wojny Światowej i Południowo-zachodni Szlak Cysterski.

W programie sformułowano Wyzwanie: Dziedzictwo regionalne, kultura i turystyka;

Unikalny charakter zasobów kultury oraz bogactwo krajobrazu kulturowego i przyrodniczego wymagają zmiany sposobu myślenia o kulturze i dziedzictwie regionalnym – w kontekście strategii gospodarczego rozwoju regionu. Nowe postrzeganie tych potencjałów powinno prowadzić do przypisania im roli ważnych czynników rozwoju społeczno-ekonomicznego, kreujących znaczącą część regionalnego PKB w sferze usług i produkcji oraz generujących dodatkowe zatrudnienie. Dziedzictwo regionalne odnoszone do wyjątkowego potencjału kultury, historii i tożsamości regionalnej, ale również walorów przyrodniczych – powinno być traktowane jako podstawowy element regionalnej szansy, warunkujący rozwój działalności opartej na przemysłach czasu wolnego.

Współcześnie kultura – podobnie jak kreatywność – staje się istotnym czynnikiem konkurencyjności. Nakłady przeznaczane na rozwój sektora kultury należałoby zatem traktować nie jako środki „wydawane”, lecz „inwestowane” w przedsięwzięcia wartościowe – z ekonomicznego punktu widzenia. Jakość i dostępność atrakcyjnych kulturowo miejsc oraz możliwość rozwijania indywidualnych pasji i talentów, wpływa nie tylko na atrakcyjność miejsca zamieszkania, lecz w dużym stopniu decyduje o popularności turystycznej i biznesowej. Należy zauważyć, że ocena ryzyka bezpośrednich inwestycji zagranicznych – przez wielu inwestorów – dokonywana jest między innymi na podstawie oceny poziomu rozwoju cywilizacyjnego, w tym kulturowego w danym regionie.

Ważnym elementem przewagi konkurencyjnej Małopolski, istotnym z punktu widzenia jakości życia w regionie, są bogate walory środowiska przyrodniczego. Zasoby te nie są jednak w pełni wykorzystywane ze względu na nieefektywny system ochrony prawnej oraz słabo rozwinięte mechanizmy zabezpieczenia i kształtowania regionalnego krajobrazu

kulturowego i przyrodniczego. Zachowanie dziedzictwa regionalnego dla przyszłych pokoleń to jeden z zasadniczych elementów tej grupy wyzwań.

Przytoczone powyżej sformułowania dokumentują wagę oraz rolę w kształtowaniu specyfiki regionu zasobu dóbr dziedzictwa kulturowego.

Podsumowaniem dokumentu jest stwierdzenie:

Chcemy, aby Małopolska była atrakcyjnym miejscem życia, pracy i spędzania czasu wolnego, europejskim regionem wiedzy i aktywności, silnym wartościami uniwersalnymi, tożsamością i aspiracjami swoich mieszkańców, **świadomie czerpiącym z dziedzictwa** i przestrzeni regionalnej, tworzącym szanse na rozwój ludzi i nowoczesnej gospodarki.

To sformułowanie przekłada się na:

Cel strategiczny - Wysoka atrakcyjność Małopolski w obszarze przemysłów czasu wolnego dzięki wykorzystaniu potencjału dziedzictwa regionalnego i kultury.

Pochodną są:

Kierunki polityki rozwoju:

- Ochrona małopolskiej przestrzeni kulturowej;
- Zrównoważony rozwój infrastruktury oraz komercjalizacja usług czasu wolnego;
- Kształcenie kadr dla rozwoju i obsługi przemysłów czasu wolnego;
- Wzmocnienie promocji dziedzictwa regionalnego oraz oferty przemysłów czasu wolnego;

Dla ochrony dziedzictwa kluczowe znaczenie ma kwestia ochrony przestrzeni kulturowej.

Dla tego celu określono działania:

2.1.1 Kształtowanie zrównoważonego krajobrazu kulturowego;

2.1.2 Poprawa stanu i sposobu użytkowania zabytków oraz przeciwdziałanie procesowi ich degradacji;

2.1.3 Ochrona i kształtowanie zabudowy historycznych miast i miasteczek;

2.1.4 Ochrona tradycyjnej zabudowy regionalnej i układów ruralistycznych;

2.1.5 Powstrzymanie degradacji wartościowych krajobrazów kulturowych oraz dewastacji obiektów zabytkowych i ich otoczenia;

2.1.6 Kompleksowa rewitalizacja obszarów zdegradowanych;

2.1.7 Zachowanie i rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego;

- 2.1.8 Utrzymanie wielokulturowego bogactwa oraz tożsamości lokalnej i regionalnej szczególnie poprzez wspieranie folkloru, tradycji i sztuki ludowej;
- 2.1.9 Funkcjonalne zarządzanie kulturą i dziedzictwem kulturowym, w tym rozwój partnerstwa sektora publicznego, pozarządowego i prywatnego;
- 2.1.10 Badanie i dokumentowanie regionalnego dziedzictwa kulturowego;
- 2.1.11 Poprawa funkcjonowania instytucji opieki nad zabytkami;
- 2.1.12 Wdrożenie mechanizmów włączających wartości dziedzictwa w obieg gospodarczy;
- 2.1.13 Zapobieganie degradacji i ochrona zasobów dziedzictwa przyrodniczego regionu;
- 2.1.14 Stworzenie systemu oraz procedur zarządzania dziedzictwem przyrodniczym;
- 2.1.15 Zintegrowana ochrona krajobrazu kulturowego i środowiska przyrodniczego, szczególnie w zakresie wysokiego poziomu estetycznego otoczenia i ładu przestrzennego.

Wśród instytucji i partnerów, od których zależy realizacja założeń programowych wskazano: Kluczowych partnerów zewnętrznych, a więc podmioty niezależne pod względem organizacyjnym oraz finansowym od administracji samorządu województwa, wśród których szczególną rolę odgrywają:

- **samorządy gminne** i powiatowe,
- organizacje i instytucje działające na rzecz rozwoju województwa, w tym reprezentujące środowiska: gospodarcze i otoczenia biznesu, pozarządowe, edukacyjne, naukowe i badawcze,
- administracja rządowa.

Jest to wyraźna przesłanka do uwzględniania celów i działań określonych w ww dokumencie w dokumentach strategicznych Gminy.

3-3-2. Wojewódzki Program Ochrony Dziedzictwa i Krajobrazu Kulturowego Małopolski na lata 2014-2017

Aktualny program obejmuje obszar województwa małopolskiego w jego administracyjnych granicach i stanowi naturalną kontynuację wcześniejszych 2 dokumentów programowych.

Program uwzględnia:

- podstawy prawne sporządzania wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami,
- zakres, w jakim wojewódzki program opieki nad zabytkami realizuje zapisy Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego, Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego, Programu Strategicznego Dziedzictwo i Przemysły Czasu Wolnego, projektu Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2013-2016,
- kontekst programowy – odniesienia do międzynarodowych dokumentów programowych, określających wartość dziedzictwa kulturowego i zasady jego ochrony, w szczególności Konwencji UNESCO oraz Konwencji Rady Europy w dziedzinie kultury, wskazujących cele i zadania, do realizacji których zostaliśmy zobowiązani wobec całej międzynarodowej społeczności,
- obszerną diagnozę zasobów dziedzictwa kulturowego województwa małopolskiego (m.in. liczba obiektów wpisana do wojewódzkiego rejestru zabytków, liczba gminnych programów opieki nad zabytkami, liczba dóbr kultury, liczba parków kulturowych, poziom finansowania opieki nad dziedzictwem kulturowym),
- rzeczową analizę strategiczną (SWOT) zagadnień ochrony dziedzictwa kulturowego w województwie małopolskim obejmująca rozpoznanie jej mocnych i słabych stron (analiza wewnętrzna) oraz obecnych i przyszłych zmian w jej otoczeniu, czyli szans i zagrożeń (analiza zewnętrzna),
- wnioski wynikające z analizy SWOT,
- sformułowanie wizji i misji Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014-2017,
- sformułowanie celów, priorytetów i kierunków działań Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014-2017,
- wyznaczenie zadań programowych, o randze ponadlokalnej – wynikających z przyjętych priorytetów i kierunków działań – określonych w oparciu o wnioski wyciągnięte z przeprowadzonej analizy SWOT ochrony dziedzictwa kulturowego w województwie

małopolskim, wytyczne dokumentów planistycznych i rekomendacje służb ochrony zabytków,

- wyznaczenie działań wspierających ochronę regionalnego dziedzictwa kulturowego (m.in. obiektów, które zasługują na wpisanie na Listę UNESCO i uznanie za pomniki historii, wpisanie do wojewódzkiego rejestru zabytków, proponowanych obszarów chronionego krajobrazu, parków kulturowych, tras turystycznych i kulturowych),
- wskazanie finansowania działań w obszarze ochrony dziedzictwa kulturowego (źródła krajowe, budżet państwa i jednostek samorządu terytorialnego, środki Unii Europejskiej – okres programowania 2014-2020).

Misja Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014-2017 realizowana będzie poprzez 1 cel strategiczny, 2 cele kierunkowe, 5 priorytetów oraz 33 kierunki działań, które stanowią wytyczne horyzontalne ułatwiające prowadzenie skutecznej polityki ochrony regionalnego dziedzictwa kulturowego oraz sprawowania właściwej opieki właścicielskiej nad posiadanymi dobrami kulturowymi.

Zasadnicze sformułowania ujęto, jako cele strategiczny i kierunkowe:

Cel strategiczny:

Zrównoważone wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego Małopolski dla rozwoju gospodarczego regionu i zapewnienia wysokiej jakości życia Małopolan

Cel kierunkowy 1 – Skuteczna ochrona regionalnej przestrzeni kulturowej i wartości kulturowych;

- Priorytet 1 – Zachowanie historycznej ciągłości i autentyczności regionalnego dziedzictwa kulturowego;
- Priorytet 2 – Zachowanie historycznej wielokulturowości regionu, tradycji i tożsamości regionalnej i lokalnej;

Cel kierunkowy 2 – Funkcjonalne zarządzanie regionalną przestrzenią kulturową;

- Priorytet 1 – Aktywność społeczna i emocjonalne zaangażowanie w opiekę nad regionalnym i lokalnym dziedzictwem kulturowym;
- Priorytet 2 – Efektywne zarządzanie regionalnym dziedzictwem kulturowym;
- Priorytet 3 – Ekonomiczne zorientowanie regionalnego dziedzictwa kulturowego;

Powyższe ujęcie jest zgodne z zapisami Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011-2020.

Korelację celów i działań stanowiących instruktywną wytyczną dla programów opieki nad zabytkami w gminach zawiera przedstawiona poniżej zestawienie, zaczerpnięte z Wojewódzkiego Programu Ochrony Dziedzictwa i Krajobrazu Kulturowego Małopolski na lata 2014-2017.

Cel kierunkowy 1

Skuteczna ochrona regionalnej przestrzeni kulturowej i wartości kulturowych

Priorytet 1

Zachowanie historycznej ciągłości i autentyczności regionalnego dziedzictwa kulturowego

Kierunek działań 1

Egzekwowanie wytycznych konserwatorskich oraz stosowanie zintegrowanej, kompleksowej konserwacji zabytków

Kierunek działań 2

Stosowanie zasady ochrony zabytków in situ z uwzględnieniem najbliższego otoczenia zabytku

Kierunek działań 3

Badanie, dokumentowanie i upowszechnianie regionalnego dziedzictwa kulturowego

Kierunek działań 4

Rozpoznanie stanu zachowania oraz potrzeb konserwatorskich i remontowych obiektów zabytkowych w regionie

Kierunek działań 5

Stosowanie optymalnych form ochrony strategicznych dla regionu zabytków i obszarów dziedzictwa kulturowego

Kierunek działań 6

Zapobieganie rozproszaniu osadnictwa oraz przekształceniom układów urbanistycznych, ruralistycznych i tradycyjnej zabudowy historycznych miast, miasteczek i wsi

Kierunek działań 7

Rewaloryzacja cennych krajobrazów kulturowych połączona z rozwojem przestrzennym – uwzględniającym wartości estetyczne, historyczne i tradycje miejsca – oraz z uczytelnieniem walorów estetyczno-widokowych krajobrazu

Kierunek działań 8

Rewitalizacja zabytkowych założeń urbanistycznych i ruralistycznych, zespołów obiektów zabytkowych oraz innych obiektów o wartości artystycznej, historycznej i/lub naukowej, wraz z aspektem społecznym

Priorytet 2

Zachowanie historycznej wielokulturowości regionu, tradycji i tożsamości regionalnej i lokalnej

Kierunek działań 1

Zapobieganie procesowi degradacji i zagospodarowanie zabytków stanowiących pozostałość po kulturach i narodach zamieszkujących dawną Małopolskę

Kierunek działań 2

Wzmocnienie ochrony dziedzictwa niematerialnego, w tym folkloru i sztuki ludowej

Kierunek działań 3

Wspieranie tradycyjnych form działalności gospodarczej: rzemiosła i ginących zawodów oraz wytwarzania produktów regionalnych i tradycyjnych

Kierunek działań 4

Wspieranie inicjatyw społecznych w zakresie tworzenia i funkcjonowania muzeów lokalnych i izb tradycji

Kierunek działań 5

Wspieranie funkcjonowania zbiorów prywatnych oraz ich udostępnianie

Kierunek działań 6

Cel kierunkowy 2

Funkcjonalne zarządzanie regionalną przestrzenią kulturową

Priorytet 1

Aktywność społeczna i emocjonalne zaangażowanie w opiekę nad regionalnym i lokalnym dziedzictwem kulturowym

Kierunek działań 1

Aktywizowanie społeczności lokalnych w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego

Kierunek działań 2

Społeczne zorientowanie działalności muzeów i innych podmiotów funkcjonujących w obszarze kultury

Kierunek działań 3

Wspieranie programów edukacji regionalnej (na rzecz i o dziedzictwie) oraz projektów edukacyjnych i obywatelskich wzmacniających kompetencje kulturowe i kreatywne Małopolan, wrażliwość estetyczną oraz poczucie odpowiedzialności za przestrzeń publiczną

Kierunek działań 4

Zapewnienie powszechnego dostępu do elektronicznych baz informacji o zasobach dziedzictwa kulturowego

Kierunek działań 5

Budowanie silnej identyfikacji Małopolan z regionalnym dziedzictwem kulturowym

Priorytet 2

Efektywne zarządzanie regionalnym dziedzictwem kulturowym

Kierunek działań 1

Stworzenie ponadlokalnej struktury koordynującej współpracę i zarządzanie w obszarze dziedzictwa kulturowego

Kierunek działań 2

Wspieranie i unowocześnianie instytucji zarządzających i dokumentujących małopolskie dziedzictwo kulturowe, zwłaszcza w zakresie wdrażania perspektywicznych planów ochrony i programów działań konserwatorskich wobec zasobów dziedzictwa

Kierunek działań 3

Zintegrowanie ochrony dziedzictwa i krajobrazu kulturowego oraz środowiska przyrodniczego

Kierunek działań 4

Wzmocnienie instrumentów skutecznego planowania przestrzennego, stymulowanie rozwoju projektowania urbanistycznego, chroniącego i wzbogacającego przestrzeń kulturową

Kierunek działań 5

Wzmocnienie służb konserwatorskich i urbanistycznych oraz ich znaczenia i oddziaływania społecznego

Kierunek działań 6

Inicjowanie i wdrażanie form współpracy administracji publicznej, środowisk naukowych i innych podmiotów w obszarze dziedzictwa kulturowego

Kierunek działań 7

Tworzenie systemowych rozwiązań i mechanizmów aktywizujących użytkowników i właścicieli zabytkowych obiektów do inwestowania we własne nieruchomości i adaptowania zabytków do nowych funkcji

Kierunek działań 8

Promocja najlepszych rozwiązań współpracy publiczno-prywatnej i rozwój partnerstwa sektora publicznego, pozarządowego i prywatnego jako skutecznego mechanizmu zarządzania i wykorzystania potencjału dziedzictwa kulturowego

Kierunek działań 9

Wspieranie współpracy międzynarodowej i międzyregionalnej oraz integracji regionalnej budowanej w oparciu o ideę sieci obszarów, miejsc i instytucji

Priorytet 3

Ekonomiczne zorientowanie regionalnego dziedzictwa kulturowego

Kierunek działań 1

Wypracowanie mechanizmów włączających dziedzictwo kulturowe w obieg gospodarczy

Kierunek działań 2

Systemowe promowanie i aktywny marketing regionalnego dziedzictwa kulturowego

Kierunek działań 3

Wspieranie rozwoju turystyki kulturowej i rekreacyjnej wraz z rozwojem infrastruktury turystycznej

Kierunek działań 4

Wspieranie rozwoju przemysłów czasu wolnego opartych na miejscowych tradycjach i autentyzmie lokalnego dziedzictwa kulturowego oraz wartościach krajobrazu kulturowego

Kierunek działań 5

Prowadzenie aktywnej polityki rynku pracy – tworzenie miejsc pracy związanych z dziedzictwem kulturowym i wspieranie tradycyjnych form działalności gospodarczej

Wśród działań wspierających ochronę regionalnego dziedzictwa kulturowego w programie wskazuje się działania na rzecz podniesienia statusu ochrony rozmaitych obiektów, w tym:

- wpisy na listę światowego dziedzictwa – brak propozycji z Gminy Brzeszcze;

- uznania za pomniki historii – czyli za zabytki nieruchome o szczególnym znaczeniu dla kultury regionu i kraju, utrwalone w świadomości społecznej i stanowiące źródło inspiracji dla kolejnych pokoleń - brak propozycji z Gminy Brzeszcze;

- propozycje obiektów do objęcia podstawową formą ochrony – wpisaniem do rejestru zabytków; wśród 272 propozycji z terenu województwa - brak propozycji z Gminy Brzeszcze;

- propozycje utworzenia parków kulturowych (forma ochrony zabytków). Zgodnie z diagnozą, opracowaną w 2012 roku na potrzeby prac nad nowym planem zagospodarowania przestrzennego województwa, do utworzenia parków kulturowych w regionie kwalifikuje się nadal – w pierwszej kolejności – 56 miejsc rozlokowanych w całej przestrzeni województwa małopolskiego - brak propozycji z Gminy Brzeszcze;

Nieobecność obiektów z terenu Gminy Brzeszcze w powyższych zestawieniach może świadczyć o stabilnej sytuacji zasobu zabytków i braku zidentyfikowanych potrzeb, jednak może też być sygnałem niedostatecznego rozpropagowania w skali województwa specyfiki zasobu zabytków Gminy. Można rozważać bowiem, czy nie jest celowe poszerzenie form ochrony dziedzictwa górniczego – przez wpis do rejestru zabytków kolejnych świadectw dawnej techniki i przemysłu, lub rozważenie organizacji parku kulturowego w granicach kolonii górniczej w Brzeszczach.

3-3-3. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego

Sejmik Województwa Małopolskiego 22.12.2003, Uchwałą Nr XV/174/03 Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego. Jednym z celów strategicznych Planu jest kształtowanie krajobrazu kulturowego poprzez:

- Stworzenie systemu ochrony krajobrazu kulturowego;
- Zapobieganie rozproszeniu osadnictwa;
- Ochrona dziedzictwa kulturowego na obszarach wiejskich;
- Ochrona tradycyjnych form gospodarowania, szczególnie na terenach górskich;
- Ochrona zabytków i rewitalizacja starej zabudowy;

- Humanizacja blokowisk.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa jest jednym z najważniejszych dokumentów planistycznych województwa. Zawiera wskazania dla działań, których realizacja jest wypełnieniem zadań określonych przez strategię rozwoju regionu. Jest także ważnym instrumentem koordynacji polityki przestrzennej w regionie.

Aktualny Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego przyjęty został uchwałą Nr XV/174/03 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 22 grudnia 2003 r. Został on sporządzony w trybie poprzedniej ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym (Dz U. Z 1999 r. Nr 15, poz. 139 z późn. zm.), jednak z uwzględnieniem wielu wymagań nowej ustawy, która obowiązuje od 11 lipca 2003 r.

Zgodnie z wymogami ustawowymi Zarząd Województwa Małopolskiego dokonał trzykrotnie przeglądu zmian w zagospodarowaniu przestrzennym województwa pod kątem ich aktualności oraz zgodności z zapisami obowiązującego planu, opracował dwa raporty o jego stanie w zakresie określonym w art. 39 ust. 3 oraz sporządził ocenę realizacji inwestycji, o których mowa w art. 39 ust. 5. Zgodnie z art. 45 cytowanej ustawy wyniki tych przeglądów oraz raporty zostały przedstawione sejmikowi województwa 27 października 2006 r., 26 lipca 2010 r. oraz 29 września 2014 r.

Sejmik Województwa Małopolskiego uchwałą z dnia 3 lipca 2009 r. Nr XXXIV/493/09 przystąpił do sporządzania zmiany Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego. Przedmiotem zmiany planu będzie dostosowanie struktury oraz treści dokumentu do wymogów określonych w obowiązującej ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. Nr 80, poz. 717 z późn. zm.) i innych aktach prawnych. Konieczne jest również dostosowanie planu do zmian przestrzennych, które miały miejsce od momentu sporządzenia aktualnie obowiązującego planu województwa, oraz przyjęcie przez Sejmik oraz Zarząd dokumentów mających odbicie w planie województwa tj. Program Małej Retencji, Program Ochrony Środowiska Województwa Małopolskiego na lata 2007-2014, Plan Gospodarki Odpadami Województwa Małopolskiego 2010, Plan rozwoju sieci dróg wojewódzkich w Małopolsce na lata 2007 – 2013.

Do chwili obecnej (listopad 2015), mimo trwających prac koncepcyjnych, nie doszło do uchwalenia nowego dokumentu w tym zakresie.

3-3-4 Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011-2020

Zapisy dokumentu postulują koncentrację środków na precyzyjnie zdefiniowanych priorytetach, operacjonalizację i parametryzację działań strategicznych, przejrzysty podział zadań i odpowiedzialności za poszczególne obszary polityki rozwoju, prowadzący jednak do mobilizacji zasobów wielu aktorów społecznych.

W Strategii określono CEL GŁÓWNY: *Efektywne wykorzystanie potencjałów regionalnej szansy dla rozwoju gospodarczego oraz wzrost spójności przestrzennej Małopolski w wymiarze regionalnym, krajowym i europejskim.*

Jego realizacji służy między innymi aktywność w Obszarze 2: *Dziedzictwo i przemysł czasu wolnego.* Wśród działań wskazuje się min.: rewitalizację terenów poprzemysłowych oraz rozwój oferty przemysłu czasu wolnego, w oparciu o turystykę kulturową, pielgrzymkową, aktywną, rekreacyjną i specjalistyczną (w tym poprzez rozwój tras rowerowych).

Jednym z torów realizacji strategii jest przyjęcie Subregionalnego Programu Rozwoju na lata 2014-2020. Jednym z kluczowych obszarów jest subregion Małopolski Zachodniej, obejmujący powierzchnię czterech powiatów: chrzanowskiego, olkuskiego, oświęcimskiego oraz wadowickiego. Wśród kluczowych kierunków i możliwości rozwoju dominują zagadnienia ciągłego rozwoju infrastruktury komunikacyjnej (drogowej i kolejowej), podnoszenia jakości usług publicznych, ze szczególnym uwzględnieniem usług opieki zdrowotnej i oferty dla osób starszych, a także rozwój sektora usług i **wykorzystanie potencjału turystycznego poprzez budowanie i promocję wspólnej oferty przemysłów czasu wolnego.**

3-3-5. Strategia Rozwoju Powiatu Oświęcimskiego na lata 2014-2020.

Strategia Rozwoju Powiatu Oświęcimskiego na lata 2014-2020 została przyjęta Uchwałą Nr XLI/452/2014 Rady Powiatu w Oświęcimiu z dnia 25 czerwca 2014 r. w sprawie przyjęcia Strategii Rozwoju Powiatu Oświęcimskiego na lata 2014-2020.

Strategia Rozwoju Powiatu Oświęcimskiego na lata 2014-2020 jest podstawowym i najważniejszym dokumentem samorządu Powiatu, określającym obszary, cele i kierunki interwencji polityki rozwoju, w przestrzeni prowadzonej przez władze Powiatu.

Wśród wyzwań rozwojowych wymienia się jedno z istotnych wyzwań dla Powiatu Oświęcimskiego oraz samorządów gminnych, jakim jest stworzenie i rozpropagowanie spójnej, oryginalnej oferty czasu wolnego i kulturowej (Miejsce Pamięci i Muzeum Auschwitz-Birkenau, Dolina Karpia, Dolina Soły, wydarzenia kulturalne, zabytki, układy urbanistyczne miast, powstające parki rozrywki, krajobraz, itp.).

Gmina Brzeszcze może wnieść w tym zakresie propozycje odnośnie zabytków (kościół w Jawiszowicach), miejsc pamięci (Jawiszowice) oraz obszarów cennych krajobrazowo (tereny stawowe). Nie wykorzystanym potencjałem wciąż są tradycje górnicze i związane z nimi zabytki techniki.

3-3-6. Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Oświęcimskiego na lata 2015 – 2018.

Jako cele programu przyjęto wskazania ustawowe, co do celów opracowywania wojewódzkiego, powiatowego i gminnego programu opieki nad zabytkami, art. 87 ustawy z dnia 23.07.2003 o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, którym przyporządkowano odpowiednie kierunki i działania.

Cele:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Program opieki nad zabytkami powiatu oświęcimskiego pozostaje dokumentem strategicznym, nie schodzącym do skali obiektowej, odnosi się do pryncypiów polityki regionalnej oraz kładzie nacisk na optymalizację współpracy gmin w kreowaniu wizerunku i spójnej polityki promocji regionu.

Z perspektywy Gminy Brzeszcze istotne są zapisy dotyczące szlaków kulturowych oraz dążenia do zwiększenia atrakcyjności oferty turystycznej. Gmina Brzeszcze może w tym zakresie promować tradycje górnicze, obszary krajobrazowe oraz cenne zabytki, taki jak kościół w Jawiszowicach, czy kolonia górnicza w Brzeszczach.

3-3-7 Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność Obszaru Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Dolina Soły”.

Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność obszaru Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Dolina Soły” została opracowana przez Stowarzyszenie LGD "Dolina Soły" i jest wdrażana na terenie 5 gmin: Brzeszcze, Chełmek, Kęty, Wieprz oraz Oświęcim (gmina wiejska). Strategia ma charakter wielofunduszowy, planowane jest współfinansowanie zadań z dwóch funduszy: Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego (EFRM). Jeden z celów ogólnych Strategii zakłada wzrost atrakcyjności gospodarczej i turystycznej na obszarze LGD Dolina Soły do 2023 roku.

Cel ten doprecyzowano poprzez określenie celu szczegółowego Rozwój tożsamości lokalnej na obszarze LGD Dolina Soły do 2023 roku oraz utworzenie odpowiadających mu przedsięwzięć: Ochrona, promocja i rozwój produktów lokalnych oraz dziedzictwa lokalnego i Ochrona, promocja i rozwój dziedzictwa kulturowego na obszarze rybackim. W ramach ww. celów i przedsięwzięć możliwe będzie pozyskanie środków finansowych na realizację zadań wykorzystujących lokalne zasoby m.in. przyrodnicze, kulturowe, historyczne, turystyczne; zadań z zakresu promocji i rozwoju produktów lokalnych oraz dziedzictwa lokalnego, a także na remonty obiektów dziedzictwa lokalnego.

I – 4. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE

OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

- relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami gminy (dokumenty programowe gminy)

4. 1. Strategia Rozwoju Gminy Brzeszcze na lata 2015–2024

Strategia Rozwoju Gminy Brzeszcze na lata 2015–2024 jest najważniejszym dokumentem planistycznym i strategicznym, w oparciu o który samorząd realizuje obowiązek prowadzenia polityki rozwoju lokalnego.

Strategia została opracowana w oparciu o perspektywę misji gminy Brzeszcze w 2024 roku, podkreślając jej specyfikę i wskazując na indywidualne rozwiązania, odpowiednie dla jej charakterystyki, wyzwań i potrzeb. Strategia wyznacza główne kierunki rozwoju gminy oraz przedstawia określone cele do osiągnięcia.

Misja Gminy Brzeszcze określona w Strategii rozwoju brzmi następująco:

Gmina Brzeszcze będzie dążyła do poprawy jakości życia mieszkańców poprzez nowoczesne inwestycje w infrastrukturę, dbałość o środowisko naturalne, upowszechnienie wykorzystania odnawialnych źródeł energii, wspieranie przedsiębiorczości i aktywności społecznej i zawodowej mieszkańców, rozwój turystyki i rekreacji, **poszanowanie tradycji i wartości gminy.**

Wśród celów strategicznych kwestie dziedzictwa kulturowego nie są eksponowane, pośrednio odnosi się do nich: cel VI. rozwój oferty spędzania czasu wolnego – zakładający wykorzystanie min. potencjału krajobrazu i zabytków regionu.

Stwierdza się, iż: *bogate dziedzictwo przyrodnicze i kulturowe wpływa na atrakcyjność turystyczną gminy Brzeszcze.*

Prezentacji owego bogactwa służą szlaki kulturowe, piesze i rowerowe:

■ ■

Trasa nr 1 „Kościoły i kaplice”

(19,5 km; przebieg: Brzeszcze – Przecieszyn – Skidziń – Zasole – Jawiszowice);

■ ■

Trasa nr 2 „Krzyże i kapliczki przydrożne”

(50 km; przebieg: Jawiszowice – Zasole – Przecieszyn – Skidziń – Wilczkowice – Brzeszcze);

■ ■

Trasa nr 3 „Architektura drewniana”

(33 km; przebieg: Zasole – Przecieszyn – Skidziń – Wilczkowice – Brzeszcze – Jawiszowice);

• •

Trasa nr 4 „Architektura murowana”

(34 km; przebieg: Brzeszcze – Jawiszowice – Zasole – Skidziń);

• •

Trasa nr 5 „Pomniki, miejsca pamięci, tablice pamiątkowe”

(20 km; przebieg: Zasole – Przecieszyn – Jawiszowice – Brzeszcze);

• •

Trasa nr 6 „Osobliwości przyrodnicze”

(25 km; przebieg: Przecieszyn – Zasole – Jawiszowice – Brzeszcze).

Jest to sieć w nawiązaniu do której można projektować rozwój infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej oraz program promocji walorów Gminy.

4.2. Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Miasta i Gminy Brzeszcze 2005 – 2015

Istotą Strategii jest wyznaczenie głównych, najważniejszych kierunków działań średnio i długookresowych i opisanie sposobu ich realizacji, które pozwoli na wykorzystanie dokumentu Strategii do wspomagania zarządzania gminą. Poza wskazaniem kierunków działania Strategia ustala również w jaki sposób śledzone będą postępy w jej realizacji i jaki będzie mechanizm ich oceny.

W diagnozie uwarunkowań odnotowano:

Niegdyś tradycyjnie rolnicza, obecnie tradycyjnie górnicza, wspólnota lokalna Brzeszcz stoi w obliczu wyzwania ponownego „wymyślenia” i ukształtowania swojego profilu społeczno-gospodarczego.

Jest to wyzwanie, którego nie sposób podjąć bez dogłębnego zrozumienia uwarunkowań historyczno – kulturowych i odniesienia do zasobów dziedzictwa kulturowego regionu.

W dokumencie zawarto wizję i misję rozwoju Gminy.

Wizja gminy, rozumiana jako postrzegany i jednocześnie pożądaný przez mieszkańców obraz gminy to:

BRZESZCZE – GMINA O WIEJSKICH WALORACH I MIEJSKICH STANDARDACH, PRZYWIĄZANA DO TRADYCJI, ZDECYDOWANA NA ROZWÓJ.

Misję tę lokalny samorząd urzeczywistnia przede wszystkim poprzez aktywność w czterech obszarach:

- atrakcyjności gospodarczej gminy - tworząc możliwie najkorzystniejsze warunki dla rozwoju nowoczesnych przedsiębiorstw,
- atrakcyjności społecznej gminy – tworząc jak najlepsze warunki ekonomiczne i społeczne dla życia mieszkańców oraz dbając o możliwie wysoką jego jakość,
- zrównoważonego gospodarowania przestrzenią gminy
- atrakcyjności gminy jako środowiska życia i realizowania się młodych ludzi.

Jak widać, nie ma w tych obszarach eksponowanego kontekstu dziedzictwa kulturowego, ale deklarowane w „misji” przywiązanie do tradycji, stanowi zabezpieczenie miejsca zabytków i dziedzictwa kulturowego w stymulowaniu aktywności w duchu zrównoważonego rozwoju.

4.3. Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego

Gminy Brzeszcze

Studium zostało zaktualizowane w 2012 r. i przyjęte uchwałą Rady Gminy nr XXX/298/2013 z dnia 28 maja 2013 r.

Studium opracowano w celu określenia polityki przestrzennej samorządu na obszarze gminy Brzeszcze, z uwzględnieniem strategii rozwoju województwa i polityki przestrzennej państwa na tym obszarze. Ważnym zadaniem Studium jest ustalenie ram przestrzennych dla zrównoważonego rozwoju gminy, określonych w oparciu o analizę wszystkich uwarunkowań mających wpływ na sposób zagospodarowania przestrzennego gminy.

Istotnym celem opracowania jest zgromadzenie niezbędnego zasobu informacji i wytycznych do miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz określenie obszarów, dla których sporządzenie w/w planów jest obowiązkowe.

W Studium uwzględniono wniosek Marszałka Województwa odnośnie dziedzictwa kulturowego o brzmieniu:

1.2.16. Ochrona zabytków i rewitalizacja starej zabudowy poprzez:

- zdecydowane zwiększenie zakresu prac konserwatorskich, szczególnie w obiektach mających potencjał turystyczny;
- zachęcanie prywatnego sektora do zagospodarowywania obiektów zabytkowych;
- promocję dobrych wzorów gospodarowania w centrach historycznych;

1.2.17. Wspieranie rozwoju „przemysłu czasu wolnego” poprzez:

- tworzenie nowych produktów turystycznych oraz pakietów turystycznych i rekreacyjnych;
- modernizację i rozbudowę infrastruktury turystycznej (atrakcje turystyczne) i rozrywkowej;
- podnoszenie jakości atrakcji turystycznych i usług „przemysłu czasu wolnego”;

W Studium odnotowano:

W niniejszym Studium zasoby kulturowe gminy Brzeszcze podlegające ochronie, w tym obiekty wpisane do rejestru zabytków oraz proponowane do wpisu do rejestru.

3.2. Obiekty i zespoły proponowane do wpisania do rejestru zabytków

miasto Brzeszcze:

- 1) zespół budynków mieszkalnych tzw. „Stara Kolonia”,
- 2) zespół budynków mieszkalnych tzw. „Nowa Kolonia”,
- 3) zespół budynków mieszkalnych tzw. „Kolonia Urzędnicza”,
- 4) wykreślono
- 5) budynek dawnego Urzędu Miejskiego przy ul. Kosynierów 8², murowany, początek XX w. wieś Skidziń:

- 1) zespół dworski murowany – połowa XVIII w., obejmujący dwór, gorzelnię, kuźnię i chlewnię.

Ponadto proponuje się objęcie ochroną prawną kapliczki i krzyże przydrożne.

Działania planistyczne mogą być instrumentem ochrony zasobów kulturowych danego obszaru, jednak skuteczność ich ochrony zależy przede wszystkim od stanu i stopnia, w jakim te zasoby poddane są ochronie prawnej na podstawie ustawy o ochronie dóbr kultury. Poszerzenie listy obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obejmowanie ochroną obiektów wraz z możliwie najszerszym układem przestrzenno-krajobrazowym jest zatem niezbędnym wsparciem działań planistycznych.

---

² budynek, o którym tutaj mowa zmienił oznaczenie z 8 na 20. Tu informacja podana w brzmieniu zapisanym w Studium.

4.4. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Brzeszcze

15.11.2005 Rada Miejska w Brzeszczach podjęła Uchwałę Nr XXXIII/313/05 w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Brzeszcze.

Rozdział V Planu mówi o obiektach i obszarach podlegających ochronie oraz szczególnym zasadom zagospodarowania. Pkt 5.1. odnosi się do obszarów i obiektów objętych ochroną konserwatorską. Te obszary i obiekty podlegają zasadom ochrony określonym przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz wynikającym z obowiązujących przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Następnie wymieniono obiekty wpisane do rejestru zabytków oraz inne zespoły i obiekty zabytkowe, które odpowiednio do ich wartości powinny zostać objęte ochroną i opieką prawną zgodnie z zaleceniem WKZ. W ustaleniach zawarto:

Tereny przynależne w/w obiektom (zgodnie z ewidencją gruntów) stanowią obszary podlegające ochronie. Wszelkie remonty i rozbudowy wyżej wymienionych obiektów w tym rozdziale i prace budowlane na terenach im przynależnych powinny być uzgadniane z Konserwatorem Zabytków.

Na obszarze opracowania planu wprowadza się obowiązek zapewnienia nadzoru archeologicznego (zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami) w przypadku dokonania przez inwestora w trakcie prowadzenia prac ziemnych odkrycia przedmiotu, co do którego mogłoby zaistnieć przypuszczenie, że posiada on wartość zabytkową.

4.5. Uchwała Rady Gminy Brzeszcze Nr IX/98/07 z dnia 30 sierpnia 2007 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach ruchomych i nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków położonych na obszarze Gminy Brzeszcze

Uchwała, zmieniana w kwestiach technicznych, Uchwałą Rady Gminy Brzeszcze Nr XIII/158/07 z dnia 27 grudnia 2007 r., która reguluje zasady finansowania z budżetu Gminy pomocy na rzecz działań w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego i prowadzenia prac konserwatorskich przy zabytkach.

CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW I ANALIZA STANU DZIEDZICTWA ORAZ KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY – aktualizacja³

II ZASOBY DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY

II.1 Rejestr zabytków

Na terenie gminy Brzeszcze do rejestru zabytków wpisane są następujące obiekty:

- Brzeszcze – kościół parafialny p.w. Św. Urbana, A-71/M z 16.01.2007.
- Jawiszowice - Brzeszcze - budynek dawnej łaźni obozowej, latarnia obozowa, park przy ul. Dworcowej, nr rejestru A-1629 z 29.12.1995
- Jawiszowice - kościół p.w. św. Marcina z otoczeniem i starodrzewiem, nr rejestru A-81 z 9.01.1969 (A-1602/95 w księdze rejestrów dawnego woj. katowickiego).

II.2 Zespoły i obiekty o wartości historycznej i architektonicznej oraz zabytki ruchome

Pełny wykaz obiektów będących w ewidencji zabytków oraz proponowanych do włączenia do tej ewidencji zawiera „Gminna ewidencja zabytków” opracowana przez Regionalny Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Krakowie w latach 2006-2007, zaktualizowana:

Zarządzeniem nr 61/2007 Burmistrza Brzeszcz z 28 grudnia 2007

Zarządzeniem nr 22/2012 Burmistrza Brzeszcz 24 kwietnia 2012

Zarządzeniem nr 15/2013 Burmistrza Brzeszcz z 7 maja 2013

Zarządzeniem nr 17/2013 Burmistrza Brzeszcz z 7 maja 2013 .

Obiekty formalnie figurujące w gminnej ewidencji zabytków (ujęte w rejestrze zabytków, planie zagospodarowania przestrzennego, dokumentacji w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Krakowie) zostały zestawione w bazie GEZ opracowanej przez Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków.

Obiekty pominięte dotychczas w dokumentacjach, a posiadające walory zabytkowe, historyczne lub krajobrazowe zostały wykazane w formie kart katalogowych dla poszczególnych miejscowości. Od decyzji władz Gminy zależy, czy zostaną wciągnięte Gminną ewidencję zabytków, czy nie. W obecnej sytuacji prawnej przedstawione karty obiektów mają wyłącznie charakter informacyjny.

³ Ta część jest w zasadniczym zrębie powtórzeniem z edycji programu z lat 2009 – 2013, gdyż dane faktograficzne nie ulegają zmianie.

II – 3. Zabytki nieruchome:

Najcenniejszym zabytkiem nieruchomym Gminy Brzeszcze jest niewątpliwie drewniany kościół p.w. św. Marcina z Tours w Jawiszowicach, wzniesiony w r. 1692, co zostało usankcjonowane wpisaniem go już w 1969 r. do rejestru zabytków.

Kościół parafialny w Brzeszczach pod wezwaniem św. Urbana wzniesiony w 1876 stanowi stosunkowo późny przykład budowli w stylu klasycystycznym. Jest to typowy przykład tak zwanego stylu józefińskiego, czyli budowli wzniesionej według „urzędowego” projektu powielanego z drobnymi modyfikacjami na terenach zaboru austriackiego.

Na uwagę zasługują występujące na terenie Jawiszowic murowane kapliczki o stosunkowo dużej kubaturze, znane nie tylko z bezpośredniego otoczenia kościoła parafialnego, ale też z miejsc przydrożnych usytuowanych z dala od centrum miejscowości.

Obok nich na terenie całej Gminy liczne są kapliczki słupowe, zwłaszcza te z początku XX w., charakteryzujące się wysokim poziomem rzemiosła.

Istotna dla krajobrazu kulturowego Gminy jest liczba obiektów związanych z techniką. Są to osiedla górnicze i infrastruktura techniczna związana z kopalnią w Brzeszczach oraz obiekty kolejowe, takie jak stacja kolejowa Jawiszowice-Jaźnik przy ul. Wiśniowej 62 i nastawnia kolejowa przy ul. Lisica. Jako wartościowe obiekty zidentyfikowano w ostatnich latach zespół modernistycznej zabudowy przemysłowej kopalni Jawiszowice, czyli budynki: cechowni, nadszybia szybu Andrzej III, sortowni, budynki sprzedaży węgla wraz z wieżą zasypową oraz system pomostów transportowych pomiędzy szybem Andrzej III a sortownią, (wpisane Zarządzeniem Burmistrza, na podstawie pisma Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z 23.11.2011 r. (znak: OZKr.5140.32.2001.DW3), do Gminnej Ewidencji Zabytków).

Zjawiskiem najbardziej typowym dla Gminy i przez to niezwykle interesującym są jednak liczne domy mieszkalne reprezentujące określone, powtarzające się typy budynku.

Są to:

- budynki drewniane wykonane w konstrukcji zrębowej, niekiedy z fragmentami murowanymi (z cegły bądź z popularnej na tym terenie szlaki). Są to budowle parterowe, kryte dachem dwuspadowym, z szalowanymi szczytami. W starszej redakcji występuje bielenie lub oblepianie gliną msze między bekami zrębu. Nowsza redakcja, występująca najliczniej, to niewielki dom o zwartej bryle i dwuizbowym układzie wewnątrz. Część budynków posiada nadal oryginalną stolarkę okienną i drzwiową, a niekiedy także oryginalne belki z inskrypcjami i datami (np. w Jawiszowicach w domach przy ulicach: Bielańska 2, Kozia Górka 8, Nawsie 15 a).

- zabudowania Kolonii Górniczej, Nowej Kolonii i Kolonii Urzędniczej zróżnicowane pod względem formy zależnie od przeznaczenia, ale zachowujące wspólny kostium stylowy i detal architektoniczny. Są to budynki piętrowe, lub parterowe (w Kolonii Urzędniczej) nakryte dachami dwuspadowymi, charakteryzujące się zróżnicowaniem kolorystycznym i fakturowym (zestawienie cegły i tynku) oraz bogactwem detalu i podziałów architektonicznych modelowanych w cegle.

- budynki z terenów wiejskich, mieszkalne, na rzucie prostokąta, parterowe z użytkowym poddaszem, z dachem dwuspadowym, czasami naczółkowym lub półszczytowym, krytym dachówką cementową (pierwotnie lub wtórnie, w zależności od czasu powstania), ze zdobiącą ściany dekoracją ramową, tynkowany lub pozostawiony w surowej, czerwonej cegle, z koncentracją elementów zdobniczych (o określonym zestawie motywów) w szczytach budowli. Typowy jest też ich układ funkcjonalny, gdzie na osi budynku znajduje się przelotowa sień, po jednej jej stronie pomieszczenia (pomieszczenie) mieszkalne, a po drugiej – pomieszczenia gospodarcze. W najstarszej redakcji tego typu na osi występuje wnęka i murowane „przysiadki”. Prawdopodobnie jest to typ budynku przejęty z architektury miejskiej nieodległych Kęt.

- nowsza odmiana typowego budynku mieszkalnego charakteryzuje się niesymetryczną bryłą złożoną z części parterowej i piętrowej „wystawki”, ze szczytem w osi skrajnej budowli. Jest to typ budynku genetycznie nawiązujący do angielskich wzorów malowniczego historyzmu, uproszczony w kręgu niemieckojęzycznym i powielany w osiedlach robotniczych Śląska w 2 poł. XIX i pocz. XX w.

Ciekawą cechą domów murowanych jest zwyczaj datowania w szczycie budynku najlepiej widocznym od drogi. Umieszczana tam data była ryta bezpośrednio w tynku, względnie wykuwano ją na kamiennej tabliczce montowanej w szczycie elewacji. Przykłady takich dat wskazać można w bardzo wielu obiektach; obejmują one okres od 1892 (Jawiszowice, Janowiec 12) po 1947 (Jawiszowice, Bielańska 13). Warto odnotować, że daty na domach występowały też: na kominach, ryte w tynku, na metalowych chorągiewkach oraz we wnętrzach, na drewnianych belkach (głównie w domach drewnianych: np. w Jawiszowicach nieistniejący dom na posesji z obecnym domem ul. Biała 7, Bielańska 2, Kozia Górka 8, Nawsie 15 a).

II – 4. Zabytki ruchome:

Zabytki ruchome skupione są w wyposażeniach kościołów w Jawiszowicach i Brzeszczach oraz występują w formie kapliczek przydrożnych.

Do najcenniejszych zabytków ruchomych w Gminie należą:

- kompleksowe zabytkowe wyposażenie kościoła p.w. św. Marcina z Tours w Jawiszowicach;
- średniowieczna rzeźba Pieta (w prezbiterium) oraz obraz z wizerunkiem Matki Boskiej z Dzieciątkiem (w kaplicy dolnej) w kościele p.w. Matki Boskiej Bolesnej w Jawiszowicach.
- wyposażenie kościoła parafialnego w Brzeszczach z ołtarzem głównym z 1892, autorstwa krakowskiego snycerza Kazimierza Chodzińskiego oraz parą barokowych ołtarzy bocznych sprowadzonych w 1892 z kościoła Mariackiego w Krakowie.
- kapliczka św. Anny Samotrzcę z Brzeszcz, ul. Naziełce, z datą 1619 (przekształcona 1844).
- kapliczka z figurą św. Jana Nepomucena z 1779 we wsi Skidziń.
- kapliczka z Grupą Ukrzyżowania z 1812 r., w Brzeszczach przy ul. Piastowskiej.
- wyposażenie czterech kaplic wokół kościoła p.w. św. Marcina z Tours w Jawiszowicach.
- kapliczki przydrożne z kamiennymi figurami świętych i kamiennymi krzyżami występujące we wszystkich wsiach Gminy, datowane od schyłku XVIII w., po I ćw. XX w.
- belka z inskrypcją z 1869 r., pochodząca ze starego drewnianego domu stojącego niegdyś na tej posesji, zachowana w stodole przy domu w Jawiszowicach, ul. Biała 7.

II - 5. Ocena stanu zachowania zasobu:

Większość obiektów mieszkalnych jest bieżąco utrzymywana i użytkowana. Znacząca ilość obiektów o cechach zabytkowych została – w mniejszym lub większym stopniu, w różny sposób – niewłaściwie przebudowana i przekształcona. Najczęściej jest to związane z wymianą stolarki okiennej, wprowadzeniem nowoczesnych tynków, pokryć dachowych i kolorystyki, nie zgodnych z charakterem budynku. Niekiedy ma miejsce również likwidacja detalu dekoracyjnego. Dotyczy to również zabytkowych kapliczek, które z

konserwatorskiego, estetycznego i praktycznego względu należałoby odnowić stosując tradycyjne materiały i techniki konserwatorskie.

Wśród obiektów drewnianych część jest w stanie krytycznym ze względu na opuszczenie lub użytkowanie niezgodnie ze swoją pierwotną, mieszkalną funkcją. W wielu przypadkach zmiany są już nieodwracalne. Podobnie ma się rzecz z drewnianymi budynkami gospodarczymi (stodoły, szopy), funkcjonującymi często bez już rozebranych domostw lub przy domach nowych.

Niepokojący jest fakt, iż współczesne budownictwo (tak mieszkaniowe, jak i sakralne) w żaden sposób nie nawiązuje do tradycji, a nawet radykalnie się od niej odcina. Nagminnie jest opuszczanie starych domów i budowa w ich bezpośrednim sąsiedztwie nowych, całkowicie odmiennych w stylistyce i skali, względnie zastępowanie ich nowymi, budowanymi na miejscu starych.

Warto też odnotować kilka zjawisk pozytywnych:

- wzorowy stan utrzymania kościoła p.w. św. Marcina z Tours w Jawiszowicach i jego otoczenia, przy równoczesnym pomysłowym wykorzystaniu sobót kościelnych jako miejsca eksponowania zabytkowych elementów wyposażenia świątyni, które nie mają swego stałego miejsca ekspozycji bądź są z rzadka używane;
- zasadniczo niezły stan utrzymania obiektów kultu (kapliczek, krzyży i figur przydrożnych), w tym także pojawianie się nowych obiektów tego typu, często o wysokich walorach estetycznych, świadczących o utrzymywaniu dawnej tradycji;
- opracowanie i podjęcie programu rewitalizacji Kolonii Górniczej.
- wprowadzenie zapisów ochronnych w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego Gminy;
- podjęcie działań związanych z remontem i utrzymaniem zespołu relikwów podobozu koncentracyjnego w Jawiszowicach (obiekty w rejestrze zabytków i miejsce pamięci).
- aktywność społeczności lokalnej przejawiającą się m.in. opracowaniem tras turystycznych i spacerowych prezentujących lokalne atrakcje z zakresu dawnego budownictwa, historii oraz dewocji;
- w zakresie zabytków niematerialnych: wykorzystanie nazw lokalnych w nazewnictwie ulic.

II-6. Krajobraz kulturowy

Gmina Brzeszcze leży w Małopolsce, w widłach rzek Wisły i Soły, w makroregionie Kotlina Oświęcimska i w mezoregionie - Dolina Wisły. Kotlina ta stanowi komunikacyjne przejście pomiędzy wzniesieniami Pogórza Karpackiego i południową krawędzią wyżyny Śląskiej.

Brzeszcze są najbardziej wysuniętą na zachód gminą powiatu oświęcimskiego i województwa małopolskiego. Graniczą z gminami Oświęcim, Kęty należącymi do województwa małopolskiego oraz Wilamowice i Miedźna wchodzącymi w skład województwa Śląskiego.

Pod względem krajobrazowym dominuje w gminie krajobraz otwarty – osadniczo – rolniczy. Jedynie obszar Brzeszcz jest zurbanizowany. Płaskie ukształtowanie i mały udział zalesień w pokryciu terenu powodują, że charakterystyczne dla gminy są dalekie widoki i szerokie panoramy. Szczególną rolę odgrywa jeden z grzbietów karpaccich - Beskid Mały, zamykający od południa panoramy z terenu Gminy.

Dla walorów krajobrazowych Gminy kluczowymi elementami są:

- Ciągi krajobrazowe dolin rzecznych Wisły i Soły łączące dalekie wglądy w pasma Beskidów na południu oraz w rozległy krajobraz rolniczo – osadniczy w pozostałych kierunkach z Sekwencją wewnątrz kameralnych wyznaczanych przez zarośla łąkowe i starorzecza.
- Zespoły stawów rybnych o długiej tradycji historycznej, znacznych walorach przyrodniczych i ukształtowanej formie własnej.
- Dominanty kulturowe w postaci wież kościołów parafialnych oraz elementów infrastruktury górniczej.
- Zespół wewnątrz krajobrazu zurbanizowanego w Kolonii Górniczej w Brzeszczach.
- Krajobraz osadniczy historycznych zespołów ruralistycznych znacznie przekształcony w wyniku rozbudowy i modernizacji poszczególnych miejscowości.
- Cennym elementem krajobrazowym, zagrożonym ze względu na zmiany gospodarczo – ekonomiczne, jest siatka rozłogów pól, decydująca o tożsamości krajobrazu rolniczego Małopolski.

- Elementem dysharmonijnym, wymagającym docelowo zagospodarowania krajobrazowego i neutralizacji ekologicznej są obszary hałd flotacyjnych, odstojników i tereny zdewastowane w wyniku szkód górniczych.

II – 6. Zasoby archeologiczne

Teren Gminy był objęty rozpoznaniem archeologicznym w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski. Badania przeprowadzono w granicach obszarów AZP nr 103 – 49, 104 – 49, 105 – 49. W trakcie badań nie zidentyfikowano żadnych stanowisk archeologicznych, ani pradziejowych śladów osadniczych.

Ze względu na specyfikę obszaru wynik ten wydaje się niezadowolający i skłania do wnioskowania o powtórne rozpoznanie archeologiczne obszaru Gminy.

II- 7. Czynniki tożsamości regionalnej

Wizja gminy sformułowana przez mieszkańców i gospodarzy brzmi następująco:

„Brzeszcze – gmina o wiejskich walorach i miejskich standardach, przywiązana do tradycji, zdecydowana na rozwój”.

W tym brzmieniu zapisano ją w dokumencie pt.: „Strategia Rozwoju Społeczno – Gospodarczego Miasta i Gminy Brzeszcze na lata 2015-2024”. Jednocześnie w wyniku prowadzonych wówczas badań stwierdzono pewien kryzys w postrzeganiu i definiowaniu owej tradycji. Ze względów historycznych elementami tradycji, wokół których można budować pozytywny program kształtowania poczucia tożsamości regionalnej wydają się być:

- tradycja księstwa oświęcimskiego,
- tradycja górnicza,
- tradycja gospodarki rolnej i stawowej,
- związki z Małopolską
- tradycja legionowa,
- specyfika pogranicza historycznej Ziemi Krakowskiej i Śląska

Jako znaki tożsamości mogą wystąpić:

- kościół p.w. św. Marcina w Jawiszowicach – najcenniejszy i najstarszy zabytek regionu, o indywidualnej i rozpoznawalnej formie architektonicznej.
- zespoły zabudowy kolonii górniczych w Brzeszczach
- elementy krajobrazu kulturowego z mozaiką stawów oraz krajobrazu nadrzecznego Wisły i Soły.

II- 8. Dziedzictwo kulturowe jako element przemysłu kultury

a. kościół p.w. św. Marcina w Jawiszowicach włączono do Szlaku Architektury Drewnianej Województwa Małopolskiego. Szlak, o długości 1500 km obejmuje 237 zespołów architektonicznych od kościołów, cerkwi, kaplic i dzwonnicy po spichlerze, wiejskie chałupy i szlacheckie dwory. Wszystkie obiekty na szlaku są oznakowane, a drogę do nich wskazuje ponad 600 drogowskazów. Do najcenniejszych obiektów regionu należą kościoły w Sękowej, Binarowej, Lipnicy Murowanej i Dębnie Podhalańskim, które w 2003 r. zostały wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO. Powiązanie z regionalnym szlakiem o dużym potencjale promocyjnym powinno skutkować większą atrakcyjnością turystyczną Gminy.

b. Jawiszowice – podobóz Jawischowitz posiada związek z tematyką Auschwitz – Birkenau. Geograficzna bliskość obu miejsc pamięci potęguje możliwość stworzenia „trasy pamięci” we współpracy z Muzeum Auschwitz – Birkenau.

c. walory krajobrazowe – krajobraz przyrodniczo – kulturowy doliny Soły i Wisły oraz stawy (tradycja lokalna), to potencjalny teren rekreacyjny i obszar dogodny dla turystyki (piesza, rowerowa, konna, etc.). Przy odpowiedniej promocji i zagospodarowaniu może stać się terenem atrakcyjnym w skali regionalnej dwóch województw. Nawiązanie do promowanego obecnie pomysłu ogólnopolskiej trasy turystycznej wzdłuż Wisły może zaowocować poszerzeniem oferty turystycznej i wytyczyć kierunek zagospodarowania obszarów nadrzecznych, jako stricte rekreacyjnych.

d. pozostałe elementy dziedzictwa mają znaczenie lokalne i ich funkcjonowanie powinno być związane z zaspakajaniem potrzeb społeczności Gminy.

Zasoby muzealne

Zbiory muzealne na terenie Gminy są elementem marginalnym w panoramie kulturowej obszaru. Nie występuje tu żadne muzeum o sformalizowanym statucie. Potencjalnymi ośrodkami, które do statutu muzealnego mogą docelowo aspirować są:

a. zbiory pamiątek związanych z parafią w Jawiszowicach eksponowane w sobotach drewnianego kościoła. Obecnie ekspozycja jest w trakcie organizacji. Właścicielem i organizatorem ekspozycji jest parafia w Jawiszowicach.

b. Stowarzyszenie na Rzecz Gminy Brzeszcze „Brzost” organizuje czasowe, okolicznościowe ekspozycje związane z historią gminy (np. wspólna wystawa organizowana ze szkołą podstawową w Brzeszczach z okazji jej 100 lecia).

W przypadku realizacji zamierzeń z zakresu ochrony architektury drewnianej i przejęcia wybranego budynku drewnianego na cele ekspozycyjne, może powstać dogodna przestrzeń ekspozycyjna. Dotychczasowe doświadczenia Stowarzyszenie na Rzecz Gminy Brzeszcze „Brzost” predestynują Stowarzyszenie do objęcia patronatem takiej inicjatywy.

c. Fundacja Pobliskie Miejsca Pamięci Auschwitz – Birkenau

Fundacja Pobliskie Miejsca Pamięci Auschwitz – Birkenau została powołana w 2013 r. w celu ratowania przedmiotów oraz dokumentów związanych z byłym niemieckim, nazistowskim obozem koncentracyjnym i zagłady Auschwitz – Birkenau oraz z jego podobozami. Opiekuje się pamiątkami pozostającymi w rękach osób prywatnych. W obszarze zainteresowania Fundacji pozostają tereny byłych podobozów, gospodarstw rolnych, przedsiębiorstw funkcjonujących w systemie administracyjnym Auschwitz, które po wyzwoleniu obozu stały się częścią przestrzeni publicznej i prywatnej i pozostają nią do dziś. Kolejnym zasadniczym elementem jest Pamięć o Pobliskich Miejscach. Celem Fundacji jest to, by zaistniały one w przestrzeni publicznej, jako Miejsca Pamięci. Miejsca, w których cierpieli i umierali ludzie, a sprawcy ich gehenny byli bezwzględni. Budowanie tej pamięci ma dopełnić obraz skali, na jaką działała fabryka śmierci w Auschwitz – Birkenau. Fundacja realizuje swą misję przez opiekę nad zbiorami fundatora, pozyskiwanie kolejnych eksponatów, ich popularyzację, działalność wystawienniczą, edukację, opracowanie naukowe zbiorów oraz działania wydawnicze i współpracę z innymi podmiotami aktywnymi w tej sferze. Fundacja ma siedzibę w gminie Brzeszcze, sprawuje opiekę nad budynkiem dawnej łaźni obozowej w Jawiszowicach i realizuje projekt adaptacji dla celów wystawienniczo edukacyjnych budynku byłej szkoły w Borze. Fundacja sprawuje opiekę nad budynkiem dawnej łaźni poobozowej w Jawiszowicach oraz byłego nad budynkiem byłego przedszkola na Borze w którym znajdowało się karne komando kobiet KL Auschwitz Bór/Budy, obecnie w budynku tym znajduje się siedziba Fundacji. W obu obiektach znajdują się wystawy edukacyjne związane z martyrologią i holocaustem.

Wprowadzenie do oferty kulturalnej Gminy stałej ekspozycji o charakterze muzealnym może być jednym z czynników intensyfikacji ruchu turystycznego, ale przede wszystkim stanie się elementem polityki kształtowania wiedzy o regionie i świadomości kulturowej miejscowej społeczności.

III - CZĘŚĆ OPERACYJNA

1. CEL STRATEGICZNY

Uwzględniając cel określony w:

Krajowym programie ochrony zabytków na lata 2014 – 2017, który sformułowano, jako:

Wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków.

w *Wojewódzkim programie ochrony zabytków na lata 2014 – 2017, który brzmi:*

Zrównoważone wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego Małopolski dla rozwoju gospodarczego regionu i zapewnienia wysokiej jakości życia Małopolan.

oraz cele określone w *Powiatowym programie ochrony zabytków powiatu oświęcimskiego na lata 2015 – 2018* (jako cele programu przyjęto wskazania ustawowe, co do celów opracowywania wojewódzkiego, powiatowego i gminnego programu opieki nad zabytkami, art. 87 ustawy z dnia 23.07.2003 o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, którym przyporządkowano odpowiednie kierunki i działania);

Wskazuje się, jako główny **cel strategiczny** programu opieki nad zabytkami Gminy Brzeszcze na lata 2016 – 2019:

TWORZENIE MECHANIZMÓW NA RZECZ OCHRONY I ZRÓWNOWAŻONEGO WYKORZYSTANIA ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY BRZESZCZE, POSTRZEGANYCH JAKO POTENCJAŁ GOSODARCZY I CENNE ŹRÓDŁO TOŻSAMOŚCI KULTUROWEJ REGIONU.

Zgodnie z intencją ustawodawcy, wieloletni i cyklicznie aktualizowany Gminny Program Opieki nad Zabytkami ma na trwałe wprowadzić problematykę związaną z zabytkami w obszar zainteresowania i troski władz gminy. Przejawem tego zainteresowania ma być

podejmowanie różnorodnych działań angażujących różne podmioty, przy możliwie szerokim i integralnym postrzeganiu przedmiotu ochrony, nie wyłączając kontekstu krajobrazowego, przyrodniczego i dziedzictwa niematerialnego.

Realizacji celu strategicznego służyć mają priorytety działania:

2. PRIORYTETY PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Priorytety (obszary i tematy strategiczne)

1. Budowanie i upowszechnianie poczucia wartości dziedzictwa materialnego i niematerialnego w celu skutecznej ochrony zabytków i tradycji regionu;
2. ochrona kapliczek przydrożnych i zabytkowych nagrobków na cmentarzach, jako dokumentów historii i tradycji regionu;
3. ochrona krajobrazu kulturowego, jako wartości przyrodniczo – kulturowej, decydującej o jakości życia mieszkańców i ciągłości tradycji miejsca.

3 KIERUNKI DZIAŁAŃ PROGRAMU OPIEKI

Działania strategiczne

- tworzenie koalicji (partnerstwa) i inicjowanie współdziałania z innymi strukturami państwowymi i samorządowymi oraz organizacjami pozarządowymi i indywidualnymi właścicielami obiektów zabytkowych w celu zwiększenie skuteczności ochrony i opieki nad zabytkami,
- tworzenie warunków dla zagospodarowania obiektów zabytkowych na cele użytkowe, z poszanowaniem autentycznej substancji i formy zabytku,
- wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- aktywizacja społecznej opieki nad zabytkami,
- działanie prawne, organizacyjne i informacyjne na rzecz budowy systemu ochrony krajobrazu kulturowego – objęcie trwałą ochroną obszarów cennych pod względem

przyrodniczym, krajobrazowym i kulturowym, szczególnie w zakresie ładu reklamowego w duchu Ustawy z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (Dz. U. z dnia 10 czerwca 2015 r., poz. 774).

- ochrona dziedzictwa kulturowego na obszarach miejskich i wiejskich – inicjowanie działań w celu aktywnej ochrony wybranych obiektów dokumentujących tradycyjną zabudowę mieszkalną i gospodarczą (architektura industrialna, zabytki techniki, architektura drewniana), ujętych w gminnej ewidencji zabytków.
- działania informacyjne na rzecz promocji historii dawnych przemysłów i związanych z nimi zabytków techniki, jako ważnego elementu lokalnego krajobrazu i tożsamości kulturowej.

4. ZADANIA PROGRAMU OPIEKI

- w odniesieniu do obszarów wskazanych w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

a. W zakresie kształtowania i inicjowania działań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami:

- wspieranie akcji edukacyjnych i promocyjnych w zakresie definiowania zasobu, specyfiki regionalnej i wartości dziedzictwa kulturowego, znaczenia autentyzmu zabytków i ochrony krajobrazu kulturowego, za pośrednictwem szkół, stowarzyszeń, muzeów i przy współpracy z jednostkami województwa małopolskiego oraz placówkami badawczymi regionu;
- wspieranie inicjatyw na rzecz badania, dokumentowania i eksponowania zabytków techniki górniczej na terenie gminy (współpraca z uczelniami, miłośnikami oraz nawiązywanie kontaktów z innymi ośrodkami tradycji górniczych);
- inicjowanie działań na rzecz rozpoznawania i dokumentowania wartości oraz opracowywania systemu zarządzania i zagospodarowania dla obszarów cennych w kontekście historyczno – krajobrazowym (kompleksy stawów, historyczne tereny górnicze).

- zaangażowanie środków na rozwój informacji o dziedzictwie kulturowym Gminy w portalach internetowych promujących walory i zasoby kulturowe oraz krajobrazowe Gminy, a także szlaki kulturowe, które przez Gminę przechodzą;
- podjęcie akcji informacyjnej w zakresie wartości, specyfiki, zagrożeń i przepisów odnośnie zabytków archeologicznych – opracowanie i umieszczenie informacji w mediach elektronicznych, w portalu informacyjnym Gminy;
- podejmowanie działań promocyjnych przez udział w Małopolskich Dniach Dziedzictwa Kulturowego organizowanych przez Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego oraz Europejskich Dniach Dziedzictwa Narodowego, organizowanych przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- sprzyjanie kultywowaniu regionalnych tradycji niematerialnych o istotnym w skali województwa znaczeniu, stanowiących ważny wkład Gminy w dziedzictwo kulturowe regionu (zwłaszcza tradycje górnicze).

b. W zakresie organizacyjno-prawnym:

- konsekwentne uwzględnianie potrzeb ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego w dokumentach planistycznych Gminy.
- ograniczanie presji inwestycyjnej w sąsiedztwie chronionych obiektów i zespołów zabytkowych oraz ograniczenie rozpraszania zabudowy w związku z ochroną krajobrazu, w imię zasad ochrony i zrównoważonego rozwoju.
- podjęcie działań w celu uregulowania obecności reklam w obszarach i obiektach o znaczeniu historycznym i zabytkowym, zgodnie z duchem Ustawy z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (Dz. U. z dnia 10 czerwca 2015 r., poz. 774).

c. W zakresie dokumentacji i badań:

- rozpatrzenie możliwości pozyskania studium krajobrazowego Gminy zawierającego waloryzację obszarów krajobrazowych (w tym krajobrazów historycznych), wytycznych do ochrony krajobrazu kulturowego, zagospodarowania turystycznego, koordynacji lokalnych i dalekobieżnych szlaków kulturowych.

- popieranie inicjatyw służących dokumentowaniu (fotografie, rysunki, opisy, zbieranie informacji historycznych i legend) kapliczek, nagrobków na cmentarzach parafialnych oraz materialnych i niematerialnych relikwii tradycji górniczej, a także krajobrazów kulturowych – współdziałanie z jednostkami badawczymi i grupami miłośników oraz młodzieżą szkolną – inicjowanie konkursów, nagradzanie aktywnych szkół i organizacji społecznych.
- bieżące aktualizowanie danych zawartych w gminnej ewidencji zabytków

d. W zakresie finansowym:

- zabezpieczenie środków finansowych na ochronę i utrzymanie obiektów zabytkowych stanowiących własność gminy,
- korzystanie z dostępnych środków zewnętrznych dla poprawy stanu środowiska i krajobrazu kulturowego gminy;
- zabezpieczenie środków na promocję (informacja turystyczna, informacja historyczna, konkursy i działania aktywizujące miejscową społeczność) w zakresie uczestniczenia w dokumentowaniu i ochronie dziedzictwa.

e. W zakresie interwencyjnym:

- rozpoznanie i prowadzenie stałego monitoringu stanu zachowania, sposobu użytkowania zespołów i obiektów zabytkowych na terenie gminy (wpisanych do rejestru zabytków i ujętych w gminnej ewidencji zabytków).
- podejmowanie interwencji zgodnie z regulacjami prawnymi, przez zawiadomienie organów ochrony zabytków, w przypadku udokumentowania zagrożenia, lub niszczenia obiektu zabytkowego, lub natrafienia na przedmioty o charakterze archeologicznym.

f. W zakresie prac remontowo-konserwatorskich i utrzymania obiektów:

- kontynuacja działań w zakresie rewitalizacji Kolonii Górniczej w Brzeszczach
- ochrona tradycyjnych form gospodarowania – tworzenie warunków dla kontynuacji gospodarki stawowej oraz tradycyjnej gospodarki rolno – hodowlanej w obszarach dolin rzecznych Soły i Wisły.
- Współdziałanie z Wojewódzkim Komitetem Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa w zakresie ochrony i upamiętnienia terenu podbozu KL Auschwitz w Jawiszowicach.

III.-2 INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

1. Rozwiązania organizacyjne i instytucjonalne

Wdrożenie gminnego programu opieki nad zabytkami jest obowiązkiem administracji samorządowej Gminy. Partnerami w realizacji programu mogą być organizacje i stowarzyszenia społeczne aktywne w dziedzinie kultury. W zakresie edukacji i promocji istotną rolę do spełnienia mają placówki oświatowe. Ze względu na złożoność i wartość zasobu dziedzictwa kulturowego gminy celowe jest rozwijanie współpracy ze strukturami powiatu i województwa oraz podejmowanie współpracy z innymi gminami o podobnym profilu (łącznie ze współpracą międzynarodową). Dobrą praktyką, do której powinno się sięgać szukając rozwiązań wdrożeniowych jest realizacja „Lokalnego programu rewitalizacji osiedla „Stara Kolonia” w Brzeszczach 2005-2015”.

Podstawowym narzędziem realizacji programu w zakresie ochronnym pozostaje prawo miejscowe, a szczególnie regulacje w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gminy. Przy zapewnieniu obowiązywania planu gwarantującego podstawową ochronę walorów kulturowych, celowe jest wypracowanie programów cząstkowych służących realizacji założonych celów.

2. Mechanizmy finansowania zadań

Finansowanie działań należy opierać głównie na środkach własnych gminy oraz możliwych dofinansowaniach ze strony Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego (projekty resortowe – priorytety odnośnie działań, które Gmina może podjąć, jako właściciel terenu), Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Województwa Małopolskiego (prace konserwatorskie przy zabytkach nieruchomych i ruchomych, wpisanych do rejestru zabytków), programach resortowych takich, jak „Konserwator” (np. konserwacja przydrożnych kapliczek, porządkowanie zabytkowych parków). Optymalnym rozwiązaniem jest przeniesienie części ciężaru finansowania działań z zakresu ochrony zabytków na inwestorów indywidualnych (np. adaptacja dla potrzeb komercyjnych historycznych budynków, przy zachowaniu formy i detalu historycznego). W przypadku cmentarzy z I wojny światowej oraz innych mogił wojennych, lub powstańczych o dofinansowanie prac

porządkowych i konserwatorskich można wystąpić do Państwowej Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa.

3. Monitoring - zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Ustawodawca wskazał konieczność sprawozdawania realizacji planu opieki nad zabytkami w połowie jego obowiązywania i po zakończeniu okresu obowiązywania przed gremium uchwalającym program oraz przekazywanie informacji do wiadomości wojewódzkiego konserwatora zabytków. W tym celu należy prowadzić monitoring realizacji planu.

Monitoring ponadto służy następującym celom:

- dostarczaniu podmiotom biorącym udział w zarządzaniu miejscem czy obiektem informacji o skuteczności prowadzonych działań ochronnych,
- umożliwieniu stałej weryfikacji i ulepszania działań ochronnych,
- dostarczaniu organom sprawującym nadzór nad obszarem będącym przedmiotem ochrony danych o stanie przedmiotu ochrony,
- sporządzaniu okresowych raportów umożliwiających przegląd zadań w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego.

Szczególnie ważne jest przewidzenie i określenie, w jakich przypadkach wyniki monitoringu wpłyną na sposób sprawowania ochrony nad dobrami dziedzictwa kulturowego. Monitoring powinien być tak zaplanowany, aby umożliwiał ocenę przynajmniej takich parametrów:

- skuteczność ochrony (porównanie otrzymanych rezultatów z rezultatami oczekiwanymi, wyrażonymi poprzez stan ochrony),
- skuteczność zastosowanych środków,
- zmianę stanu obiektu,
- zagrożenia środowiskowe.

W przypadku gminy Brzeszcze celowym jest:

1. Przeprowadzanie oceny stanu zabytków architektury i budownictwa uwzględnionych w gminnej ewidencji zabytków (co 2 lata). Ocena powinna obejmować:

- określenie zmian ilościowych substancji zabytkowej (ubytki),
- przekształcenia substancji zabytkowej (rozbudowy i przebudowy ze zmianą formy),
- ilość prac remontowych i konserwatorskich (zachowanie lub rekompozycja form historycznych),
- zestawienie roczne środków finansowych wydatkowanych na cele ochrony zabytków przez Gminę i pozyskanych ze źródeł zewnętrznych.

Uzyskane dane ilościowe będą jednoznacznym wskaźnikiem tendencji w zakresie zachowania zasobu zabytkowej zabudowy. Jeśli okresowy przegląd zostanie połączony z wykonaniem dokumentacji fotograficznej, narastać będzie wartościowa dokumentacja zasobu historycznej zabudowy.

2. Odnotowanie zmian wprowadzanych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego w zakresie wyznaczenia terenów przeznaczonych pod zabudowę /zmiany punktowe w obowiązujących planach, nowe plany/ (co 4 lata). Porównanie danych z poszczególnych okresów udokumentuje tendencje urbanistyczne i skuteczność ochrony obszarowej krajobrazów kulturowo-przyrodniczych.

3. Zbieranie informacji o ruchu turystycznym (doroczne) - roczne dane ilościowe wykażą tendencję wykorzystywania terenów gminy w zakresie turystyki oraz będą pomocne przy ocenie skuteczności działań promocyjnych.

4. Zbieranie informacji o działalności edukacyjno-kulturalnej związanej z promocją dziedzictwa kulturowego Gminy (doroczne) - roczne dane ilościowe wykażą aktywność Gminy i innych podmiotów obecnych na terenie gminy w zakresie edukacji kulturowej i działań promocyjnych.

Podsumowanie danych ilościowych i ich analiza jakościowa pozwolą na sformułowanie okresowej oceny realizacji programu.

1. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

Nr	Zadanie	Wykonawca	Termin realizacji
1.	W zakresie kształtowania i inicjowania działań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami	Gmina oraz instytucje współpracujące	działanie bieżące
2.	W zakresie organizacyjno-prawnym	Gmina	działanie bieżące
3.	W zakresie dokumentacji i badań	Gmina oraz instytucje współpracujące	działanie bieżące
4.	W zakresie finansowym	Gmina	działania bieżące (w zależności od posiadanych środków finansowych)
5.	W zakresie interwencyjnym	Gmina	działania bieżące (w zależności od posiadanych środków finansowych)
6.	W zakresie prac remontowo-konserwatorskich i utrzymania obiektów	Gmina oraz instytucje współpracujące	działania bieżące (w zależności od posiadanych środków finansowych)

IV. ANEKSY

1. Zasady konserwatorskie

W 2004 r. w zespół pod kierunkiem prof. Bogumiły Rouby, działający w ramach Rady Ochrony Zabytków przy MKiDN opracował oparte o teorię zawartą w Karcie Weneckiej, najważniejsze pod względem merytorycznym zasady postępowania konserwatorskiego, które winny być stosowane w praktyce administracji konserwatorskiej oraz przez właścicieli i opiekunów obiektów zabytkowych. Zasady te posiadają walor uniwersalny, niezależnie od skali, złożoności, czy wieku obiektu zabytkowego.

1 - zasada *primum non nocere* (po pierwsze nie szkodzić).

Zasada ta mówi o wyborze takich rozwiązań, które nie będą szkodzić zabytkowi i nie wpłyną na obniżenie jego wartości. Wskazuje się jednocześnie, że rozwiązania te nie mogą ograniczać się jedynie do nienaruszalności zabytkowej substancji, muszą one uwzględnić również negatywne skutki w przypadku zaniechania jakichkolwiek działań. Pochopnie też nie mogą negować przekształceń, które mogą przyczynić się do utrwalenia lub eksponowania wartości zabytkowej, a także użyteczności zabytku i jego funkcjonowania.

2 - zasada maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych).

Zgodnie z tą zasadą prowadząc prace konserwatorskie i remontowe przy zabytkach należy dążyć do maksymalnego zachowania substancji zabytkowej, jako zawierającej przekaz historyczny i źródłowy, szanując najdrobniejszy detal, bez zacierania jego śladów dawności. Pełnego poszanowania wymagają również wszelkie nawarstwienia, które również stanowią historyczny przekaz. Zachowanie przekazu historycznego ma stanowić bezwzględne pierwszeństwo nad współczesnymi potrzebami użytkowymi.

3 - zasada minimalnej niezbędnej ingerencji (powstrzymania się od działań niekoniecznych).

Zasada zakłada bezwzględne zachowanie zabytkowej formy i substancji. Minimalna ingerencja w substancję zabytkową ma zapewnić nienaruszalność przekazu historycznego i uniemożliwić jego zafałszowanie, także poprzez nieuzasadnioną i pozbawioną rzetelnych podstaw naukowych rekonstrukcję. Zafałszowaniem przekazu historycznego mogą być również nadmiernie wprowadzone współczesne elementy, które mogą zniekształcić historyczną formę obiektu i uniemożliwić odczytanie zawartej w nim treści.

4 - zasada, zgodnie z którą usuwać należy to i tylko to, co na oryginał działa niszcząco.

Zasada ta odnosi się przede wszystkim do prac restauratorskich. W działaniach restauratorskich należy usuwać tylko te elementy, które zacierają przekaz historyczny, zmniejszają wartość dowodową oraz obniżają wartości estetyczne. Usunięcie jakiegoś elementu może przynieść korzyści w postaci ujawnienia innych wartości obiektu takich jak jednorodność zabytku, czy odsłonięcie wcześniejszej bardziej wartościowej fazy powstania obiektu, co w szczególny sposób przyczyni się do poznania obiektu bądź podniesienia jego wartości. Działania te muszą być jednak prowadzone w sposób bardzo przemyślany.

5 - zasada czytelności i odróżnialności ingerencji.

Odtwarzane podczas prac konserwatorskich i robót budowlanych elementy muszą być odróżnialne, jednocześnie nie powinny stanowić dysonansu estetycznego. Odtwarzane elementy jak też współczesne uzupełnienia i inne ingerencje muszą być bezwzględnie podporządkowane zabytkowi i traktowane jedynie jako środek do jego zachowania. Nie mogą także dominować nad autentyczną materią zabytku. Niedopuszczalne jest traktowanie obiektu zabytkowego jako materiału do kreacji architektonicznej, bądź elementu scenografii do współczesnej architektury.

6 - zasada odwracalności metod i materiałów.

Zasada ta mówi o odwracalności działań, czyli wprowadzania takich ulepszeń, które dadzą się w przyszłości usunąć i umożliwią powrót do formy historycznej. Bezinwazyjność prac ma zapewnić nienaruszalność i niepomniejszenie autentycznej substancji. Ta zasada ma zastosowanie przede wszystkim przy konserwacji dzieł sztuki.

7 - zasada wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie, wraz z pełną dokumentacją wyników badań oraz przebiegu kolejnych działań.

2. Akty wykonawcze i rozporządzenia związane z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

- ▶ [Dz.U. 2015 nr 0 poz. 1789](#) *obowiązujący* Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 14 października 2015 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych i poszukiwań zabytków
- ▶ [Dz.U. 2015 nr 0 poz. 1275](#) *obowiązujący* Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 sierpnia 2015 r. w sprawie krajowego rejestru utraconych dóbr kultury
- ▶ [Dz.U. 2015 nr 0 poz. 383](#) *obowiązujący* Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 13 marca 2015 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych
- ▶ [Dz.U. 2015 nr 0 poz. 356](#) *obowiązujący* Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 23 lutego 2015 r. w sprawie uznania za pomnik historii „Gdynia – historyczny układ urbanistyczny śródmieścia”
- ▶ [Dz.U. 2015 nr 0 poz. 315](#) *obowiązujący* Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 16 lutego 2015 r. w sprawie uznania za pomnik historii „Łódź – wielokulturowy krajobraz miasta przemysłowego”
- ▶ [Dz.U. 2014 nr 0 poz. 957](#) *obowiązujący* Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 4 lipca 2014 r. w sprawie uznania za pomnik historii „Trzebnica – zespół dawnego opactwa cysterek”
- ▶ [Dz.U. 2014 nr 0 poz. 956](#) *obowiązujący* Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 3 lipca 2014 r. w sprawie uznania za pomnik historii „Warszawa – zespół zabytkowych cmentarzy wyznaniowych na Powązkach”
- ▶ [Dz.U. 2014 nr 0 poz. 955](#) *obowiązujący* Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 3 lipca 2014 r. w sprawie uznania za pomnik historii „Kołbacz – założenie dawnego klasztoru cystersów, późniejszej letniej rezydencji książąt pomorskich i domeny państwowej”
- ▶ [Dz.U. 2014 nr 0 poz. 614](#) *obowiązujący* Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 23 kwietnia 2014 r. w sprawie uznania za pomnik historii „Pelplin – zespół pocystersko-katedralny”

- ▶ [Dz.U. 2014 nr 0 poz. 110](#) *obowiązujący* Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne
- ▶ [Dz.U. 2013 nr 0 poz. 784](#) *akt objęty tekstem jednolitym* Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 1 lipca 2013 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków
- ▶ [Dz.U. 2012 nr 0 poz. 1275](#) *obowiązujący* Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 22 października 2012 r. w sprawie uznania za pomnik historii „Bohoniki i Kruszyniany – meczety i mizary”
- ▶ [Dz.U. 2012 nr 0 poz. 1243](#) *obowiązujący* Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 22 października 2012 r. w sprawie uznania za pomnik historii „Katowice – Gmach Województwa i Sejmu Śląskiego”
- ▶ [Dz.U. 2012 nr 0 poz. 1242](#) *obowiązujący* Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 22 października 2012 r. w sprawie uznania za pomnik historii „Sulejów – zespół opactwa cystersów”
- ▶ [Dz.U. 2012 nr 0 poz. 1241](#) *obowiązujący* Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 22 października 2012 r. w sprawie uznania za pomnik historii "Strzegom - kościół pod wezwaniem św. św. Apostołów Piotra i Pawła"
- ▶ [Dz.U. 2012 nr 0 poz. 1240](#) *obowiązujący* Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 22 października 2012 r. w sprawie uznania za pomnik historii „Paczków – zespół staromiejski ze średniowiecznym systemem fortyfikacji”
- ▶ [Dz.U. 2012 nr 0 poz. 1239](#) *obowiązujący* Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 22 października 2012 r. w sprawie uznania za pomnik historii „Łowicz – Bazylika Katedralna (dawna Kolegiata Prymasowska) pod wezwaniem Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny”
- ▶ [Dz.U. 2012 nr 0 poz. 64](#) *obowiązujący* Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 4 stycznia 2012 r. w sprawie uznania za pomnik historii „Warszawa – Zespół Stacji Filtrów Williama Lindleya”
- ▶ [Dz.U. 2012 nr 0 poz. 59](#) *obowiązujący* Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 4 stycznia 2012 r. w sprawie uznania za pomnik historii „Żyrardów – XIX-wieczna Osada Fabryczna”
- ▶ [Dz.U. 2011 nr 217 poz. 1283](#) *obowiązujący* Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 20 września 2011 r. w sprawie uznania za pomnik historii „Pałace i parki krajobrazowe Kotliny Jeleniogórskiej”
- ▶ [Dz.U. 2011 nr 217 poz. 1282](#) *obowiązujący* Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 20 września 2011 r. w sprawie uznania za pomnik historii „Duszniki Zdrój – młyn papierniczy”

- ▶ [Dz.U. 2011 nr 165 poz. 987](#) *obowiązujący* Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 27 lipca 2011 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych
- ▶ [Dz.U. 2011 nr 143 poz. 836](#) *obowiązujący* Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 15 czerwca 2011 r. w sprawie uznania za pomnik historii "Kórnik - zespół zamkowo-parkowy wraz z kościołem parafialnym - nekropolią właścicieli"
- ▶ [Dz.U. 2011 nr 113 poz. 661](#) *obowiązujący* Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem
- ▶ [Dz.U. 2011 nr 89 poz. 510](#) *obowiązujący* Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę
- ▶ [Dz.U. 2011 nr 54 poz. 280](#) *obowiązujący* Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 28 lutego 2011 r. w sprawie uznania za pomnik historii "Żagań - poaugustiański zespół klasztorny"
- ▶ [Dz.U. 2011 nr 54 poz. 279](#) *obowiązujący* Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 28 lutego 2011 r. w sprawie uznania za pomnik historii "Nysa - zespół kościoła farnego pod wezwaniem św. Jakuba Starszego Apostoła i św. Agnieszki Dziewicy i Męczennicy"
- ▶ [Dz.U. 2011 nr 50 poz. 256](#) *obowiązujący* Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 lutego 2011 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej
- ▶ [Dz.U. 2011 nr 20 poz. 101](#) *obowiązujący* Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14 stycznia 2011 r. w sprawie uznania za pomnik historii "Katowice - osiedle robotnicze Nikiszowiec"
- ▶ [Dz.U. 2011 nr 20 poz. 100](#) *obowiązujący* Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14 stycznia 2011 r. w sprawie uznania za pomnik historii "Kanał Elbląski"
- ▶ [Dz.U. 2010 nr 184 poz. 1236](#) *obowiązujący* Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 września 2010 r. w sprawie uznania za pomnik historii "Stargard Szczeciński - zespół kościoła pod wezwaniem Najświętszej Marii Panny Królowej Świata oraz średniowieczne mury obronne miasta"
- ▶ [Dz.U. 2010 nr 184 poz. 1235](#) *obowiązujący* Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 września 2010 r. w sprawie uznania za pomnik historii "Grunwald - Pole Bitwy"

▶ Dz.U. 2010 nr 150 poz. 1006	<i>akt objęty tekstem jednolitym</i>	Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 4 sierpnia 2010 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków
▶ Dz.U. 2010 nr 64 poz. 396	uchylony	Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 25 marca 2010 r. w sprawie udzielania dotacji na badania archeologiczne
▶ Dz.U. 2009 nr 214 poz. 1659	<i>obowiązujący</i>	Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 9 grudnia 2009 r. w sprawie uznania za pomnik historii "Lubiń - zespół opactwa benedyktynów"
▶ Dz.U. 2009 nr 104 poz. 861	<i>obowiązujący</i>	Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej polskiej z dnia 17 czerwca 2009 r. w sprawie uznania za pomnik historii "Zespół dawnego opactwa cysterskiego w Łądzie nad Wartą"
▶ Dz.U. 2008 nr 219 poz. 1401	<i>obowiązujący</i>	Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 28 listopada 2008 r. w sprawie uznania za pomnik historii "Poznań - historyczny zespół miasta"
▶ Dz.U. 2008 nr 139 poz. 881	<i>akt objęty tekstem jednolitym</i>	Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 21 lipca 2008 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków
▶ Dz.U. 2008 nr 52 poz. 306	<i>obowiązujący</i>	Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 26 lutego 2008 r. w sprawie uznania za pomnik historii "Zespół klasztorny Kongregacji Oratorium św. Filipa Neri, Gostyń-Głogówko"
▶ Dz.U. 2007 nr 247 poz. 1832	<i>akt objęty tekstem jednolitym</i>	Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 17 grudnia 2007 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków
▶ Dz.U. 2007 nr 86 poz. 574	<i>obowiązujący</i>	Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 25 kwietnia 2007 r. w sprawie uznania za pomnik historii "Lublin - historyczny zespół architektoniczno-urbanistyczny"
▶ Dz.U. 2007 nr 86 poz. 573	<i>obowiązujący</i>	Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 25 kwietnia 2007 r. w sprawie uznania za pomnik historii Kozłówka - zespół pałacowo-parkowy"
▶ Dz.U. 2007 nr 86 poz. 572	<i>obowiązujący</i>	Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 25 kwietnia 2007 r. w sprawie uznania za pomnik historii "Kanał Augustowski"
▶ Dz.U. 2006 nr 221 poz. 1619	<i>akt objęty tekstem jednolitym</i>	Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 27 listopada 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków

▶ Dz.U. 2006 nr 24 poz. 181	<i>obowiązujący</i>	Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 3 lutego 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie odznaki "Za opiekę nad zabytkami"
▶ Dz.U. 2006 nr 12 poz. 73	<i>akt objęty tekstem jednolitym</i>	Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 11 stycznia 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków
▶ Dz.U. 2005 nr 167 poz. 1402	<i>obowiązujący</i>	Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 25 sierpnia 2005 r. w sprawie uznania za pomnik historii "Łańcut - zespół zamkowo-parkowy"
▶ Dz.U. 2005 nr 167 poz. 1401	<i>obowiązujący</i>	Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 25 sierpnia 2005 r. w sprawie uznania za pomnik historii "Kamień Pomorski - zespół katedralny"
▶ Dz.U. 2005 nr 112 poz. 940	<i>akt posiada tekst jednolity</i>	Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków
▶ Dz.U. 2005 nr 64 poz. 570	<i>obowiązujący</i>	Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 13 kwietnia 2005 r. w sprawie uznania za pomnik historii
▶ Dz.U. 2005 nr 64 poz. 569	<i>obowiązujący</i>	Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 13 kwietnia 2005 r. w sprawie uznania za pomnik historii
▶ Dz.U. 2005 nr 64 poz. 568	<i>obowiązujący</i>	Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 13 kwietnia 2005 r. w sprawie uznania za pomnik historii
▶ Dz.U. 2004 nr 212 poz. 2153	<i>obowiązujący</i>	Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych
▶ Dz.U. 2004 nr 150 poz. 1579	uchylony	Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 czerwca 2004 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich i architektonicznych, a także innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych i poszukiwań ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych
▶ Dz.U. 2004 nr 124 poz. 1305		uznany za uchylony
▶ Dz.U. 2004 nr 124 poz. 1304	<i>obowiązujący</i>	
▶ Dz.U. 2004 nr 124 poz.	uchylony	Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 10 maja 2004 r.

1303		w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków
► Dz.U. 2004 nr 124 poz.		Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 10 maja 2004 r.
1302	<i>obowiązujący</i>	w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami
► Dz.U. 2004 nr 102 poz.		Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 kwietnia 2004 r.
1066	<i>obowiązujący</i>	w sprawie Polskiego Komitetu Doradczego
► Dz.U. 2004 nr 102 poz.		Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14 kwietnia 2004 r.
1062	<i>obowiązujący</i>	w sprawie uznania za pomnik historii
► Dz.U. 2004 nr 102 poz.		Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14 kwietnia 2004 r.
1061	<i>obowiązujący</i>	w sprawie uznania za pomnik historii
► Dz.U. 2004 nr 102 poz.		Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14 kwietnia 2004 r.
1060	<i>obowiązujący</i>	w sprawie uznania za pomnik historii
► Dz.U. 2004 nr 102 poz.		Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14 kwietnia 2004 r.
1059	<i>obowiązujący</i>	w sprawie uznania za pomnik historii
► Dz.U. 2004 nr 102 poz.		Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14 kwietnia 2004 r.
1058	<i>obowiązujący</i>	w sprawie uznania za pomnik historii
► Dz.U. 2004 nr 102 poz.		Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14 kwietnia 2004 r.
1057	<i>obowiązujący</i>	w sprawie uznania za pomnik historii
► Dz.U. 2004 nr 102 poz.		Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14 kwietnia 2004 r.
1056	<i>obowiązujący</i>	w sprawie uznania za pomnik historii
► Dz.U. 2004 nr 84 poz. 789	uznany za uchylony	Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 19 kwietnia 2004 r. w sprawie wywozu zabytków i przedmiotów o cechach zabytków za granicę
► Dz.U. 2004 nr 75 poz. 706	<i>obowiązujący</i>	Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków
► Dz.U. 2004 nr 71 poz. 650	<i>obowiązujący</i>	Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych
► Dz.U. 2004 nr 30 poz. 259	<i>obowiązujący</i>	Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków

3. Ochrona zabytków, a inne regulacje prawne

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami współdziała z innymi regulacjami prawnymi, w szczególności:

- Ustawa z 7 lipca 1994 **prawo budowlane** (Dz. U. z 2013 r. poz. 1409, z 2014 r. poz. 40, 768, 822.)
- Ustawa z 27 marca 2003 **o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (Dz. U. z 2012 r. poz. 647, 951, 1445, z 2013 r. poz. 21, 405, 1238, 1446, z 2014 r. poz. 379, 768.)
- Ustawa z 16 kwietnia 2004 **o ochronie przyrody** (Dz. U. z 2013 r. poz. 627, 628, 842, z 2014 r. poz. 805, 850.)

Art. 83.2 mówi, że: Zezwolenie na usunięcie drzew lub krzewów z terenu nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków wydaje wojewódzki konserwator zabytków. Art. 83.3 – wydanie zezwolenia, o którym mowa w ust. 1 i 2 może być uzależnione od przesadzenia drzew lub krzewów w miejsce wskazane przez wydającego zezwolenie albo zastąpienia ich innymi drzewami lub krzewami, w liczbie nie mniejszej niż liczba usuwanych drzew lub krzewów. Art. 83. 6 – opłaty za usunięcie drzew lub krzewów (.....) z terenu nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków (...) są o 100 % wyższe od opłat ustalonych na podstawie stawek, o których mowa w ust. 4 pkt 1 i ust. 5. Art. 86.1. pkt 3 mówi, że nie pobiera się opłat za usunięcie drzew jeżeli usunięcie jest związane z odnową i pielęgnacją drzew rosnących na terenie nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków.

- Ustawa z 31 stycznia 1959 **o cmentarzach i chowaniu zmarłych** (Dz. U. z 2011 r. Nr 118, poz. 687, Nr 144, poz. 853, z 2012 r. poz. 951, z 2013 r. poz. 1650.). Art. 6. 4 mówi: Użycie terenu cmentarnego na inny cel (po jego zamknięciu) jest dopuszczalne pod warunkiem zachowania pamiątek wartości historycznej, archeologicznej lub artystycznej. Pamiątki te mogą być przeniesione w odpowiednie miejsce za zezwoleniem wojewódzkiego konserwatora zabytków. Jeżeli cmentarz lub jego część są wpisane do rejestru zabytków, użycie terenu na inny cel wymaga zgody ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Art. 19 przepisy niniejszej ustawy dotyczące ekshumacji i przewożenia zwłok nie odnoszą się do archeologicznych prac wykopaliskowych dotyczących grobów i cmentarzysk położonych poza terenem cmentarzy objętych niniejszą ustawą. Art. 21. 1. stwierdza, że: Nadzór nad przestrzeganiem przepisów niniejszej ustawy oraz przepisów wykonawczych do ustawy sprawują starostowie, wójtowie, burmistrzowie (prezydenci miast) oraz właściwi miejscowo inspektorzy sanitarni. Ponadto na podstawie ustawy o

ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wszelkie planowane prace na terenie cmentarza wpisanego do rejestru zabytków wymagają uzyskania zezwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków. Chodzi tu zarówno o prace konserwatorskie przy zabytkowych nagrobkach, prace porządkujące zieleni, małą architekturę, a także lokalizacje nowych grobów.

- Ustawa z 28 lipca 1983 o podatku od spadków i darowizn (Dz. U. z 2009 r. Nr 93, poz. 768, z 2011 r. Nr 75, poz. 398, Nr 85, poz. 458, Nr 149, poz. 887).

Nr 171, poz. 1016..) Art. 4. 1. mówi, że: Zwalnia się od podatku: pkt 9 nabycie w drodze spadku – c) zabytków ruchomych, kolekcji wpisanych do rejestru zabytków, a także dóbr kultury złożonych w muzeum na co najmniej 2 lata, zgodnie z obowiązującymi przepisami, d) przez osoby zaliczone do I i II grupy podatkowej zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, jeżeli nabywca zabezpiecza je i konserwuje zgodnie z obowiązującymi przepisami.

- Ustawa z 21 sierpnia 1997 o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2004 Nr 261 poz. 2603 tj. z późn. zm.). Art. 13. 4 obliguje do uzyskania zgody wojewódzkiego konserwatora zabytków na sprzedaż, zamianę, darowiznę lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków albo wniesienie ich jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, jeżeli stanowią one własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego. Art. 45 ust. 2a, na podstawie którego w decyzji o ustanowieniu trwałego zarządu na rzecz jednostki organizacyjnej będzie można nałożyć na nią obowiązek odbudowy lub remontu zabytkowych obiektów budowlanych, o ile znajdują się one na nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków. Art. 96 ust. 1a uzależnia dokonanie przez wójta, burmistrza, prezydenta miasta podziału nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków od uprzedniego uzyskania pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków. Art. 96 ust. 2 obliguje sąd, jeżeli prowadzi on postępowanie dotyczące podziału nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, do zasięgnięcia opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków w tej sprawie.
- **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu** (Dz. U. z dnia 10 czerwca 2015 r., poz. 774).

Wprawdzie w zakresie ochrony zabytków powyższa ustawa zmienia tylko definicję krajobrazu kulturowego, jednak w powiązaniu z innymi aktami prawnymi wprowadza istotne zmiany w ochronie krajobrazu kulturowego, szczególnie w sferze gospodarowania przestrzenią reklamową oraz w obszarze krajobrazów priorytetowych,

czyli predestynowanych do szczególnej ochrony prawnej. Skutki prawne wprowadzenia pojęcia krajobrazów priorytetowych będą w pełni znane po wydaniu rozporządzeń zapowiedzianych w tekście ustawy, precyzujących metodologię wyodrębniania i ochrony krajobrazów szczególnie cennych (priorytetowych).

1. Informacje o źródłach finansowania:

Podstawowym źródłem finansowania zabytków w Polsce są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów poszczególnych samorządów. Finansowanie zabytków z tych źródeł odbywa się na zasadzie współfinansowania prac przy obiektach zabytkowych, w oparciu o zapisy Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Dysponentami powyższych środków są:

- Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- Wojewódzcy Konserwatorzy Zabytków,
- organ stanowiący - gminy, powiatu, samorządu województwa,

realizujące dotacje poprzez corocznie organizowane nabory wniosków. Dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej, będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub posiadającej taki zabytek w trwałym zarządzie. Udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac. W przypadku refundacji kosztów prac wniosek powinien być złożony w roku następującym po roku, w trakcie którego zakończono wszystkie prace konserwatorskie i roboty budowlane podlegające dofinansowaniu.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

1. sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
2. przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
3. wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
4. opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
5. wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
6. sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
7. zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;

8. stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
9. odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
10. odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
11. odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
12. modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
13. wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
14. uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
15. działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
16. zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7-15;
17. zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, lub
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

Dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru realizowane ze środków w dyspozycji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, realizowane są głównie w ramach programu „Dziedzictwo kulturowe” priorytet „Ochrona zabytków”.

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego corocznie ogłasza (od 2005 r.) Programy, w ramach których są finansowane zadania z zakresu kultury. Ochronie i opiece nad zabytkami dedykowane są:

Program „Dziedzictwo kulturowe”:

priorytet „Ochrona zabytków”, w ramach którego są dofinansowywane prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków,

priorytet „Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą”, w ramach którego można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań realizowanych poza granicami i na terenie Rzeczypospolitej Polskiej:

- rewaloryzacji oraz prac remontowych i konserwatorskich w zabytkach polskich lub z Polską związanych, znajdujących się poza granicami kraju;
- rewaloryzacji, konserwacji, ochrony i zachowania zabytkowych cmentarzy i miejsc pamięci narodowej poza granicami kraju;
- dokumentowania utraconego i rozproszonego polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą, w tym badań naukowych, kwerend bibliotecznych, archiwalnych i inwentaryzacji;
- publikacji oraz promocji badań naukowych nad dziedzictwem narodowym poza granicami kraju;
- upamiętniania wybitnych osób lub zdarzeń historycznych związanych z dziedzictwem narodowym poza granicami kraju;
- pomocy instytucjom stowarzyszonym w Stałej Konferencji Muzeów, Bibliotek i Archiwów Polskich poza Krajem oraz innym instytucjom emigracyjnym i organizacjom polonijnym, prowadzącym działalność w zakresie ochrony dziedzictwa narodowego.

priorytet „Ochrona i cyfryzacja dziedzictwa kulturowego, w ramach którego można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- digitalizacja zasobów kultury i dziedzictwa narodowego uwzględniająca przeprowadzenie niezbędnych prac konserwatorskich;
- udostępnianie cyfrowych zasobów za pośrednictwem urządzeń multimedialnych lub/oraz sieci rozległych (Internetu) poprzez portale internetowe;
- przechowywanie zasobów cyfrowych z zapewnieniem trwałości i bezpieczeństwa danych cyfrowych.

priorytet „Ochrona zabytków archeologicznych, w ramach którego dofinansowywane są następujące rodzaje zadań:

- ewidencja i inwentaryzacja zabytków archeologicznych metodą badań powierzchniowych, w tym kontynuacja badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski oraz weryfikacja badań dotychczasowych;
- nieinwazyjne badania archeologiczne, nie związane z planowanymi bądź realizowanymi inwestycjami, wykorzystujące nowoczesne metody i sprzęt;
- opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

Poza trybem określonym w Programach, Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego realizuje również dotacje na badania archeologiczne, jeżeli ich przeprowadzenie jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków w przypadku:

- prowadzenia robót budowlanych przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru, objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub znajdującym się w ewidencji wojewódzkiego konserwatora zabytków albo,
- prowadzenia robót ziemnych lub zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić, może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego.

Dotację na przeprowadzenie badań archeologicznych otrzymać może osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna zamierzająca realizować te działania, w przypadku gdy koszt planowanych badań archeologicznych i ich dokumentacji będzie wyższy niż 2% kosztów

planowanych do przeprowadzenia działań. Zasady udzielania określone są w art. 82a i 82b ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz w rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne.

Zgodnie z art. 83 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na zasadach określonych w przepisach o zasadach finansowania nauki, minister właściwy do spraw nauki może również przyznać środki finansowe na badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne lub inne badania naukowe związane z prowadzeniem prac konserwatorskich i restauratorskich przy obiektach zabytkowych.

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków odbywa się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego.

W zakresie środków pochodzących z Unii Europejskiej są to przede wszystkim:

1. Fundusze strukturalne, dystrybuowane poprzez:

- Regionalne Programy Operacyjne,
- Program Operacyjny "Infrastruktura i Środowisko 2014-2020",
- Program Operacyjny "Innowacyjna Gospodarka Inteligentny Rozwój",
- Program Operacyjny "Kapitał Ludzki Wiedza, Edukacja, Rozwój",
- Programy „Europejskiej Współpracy Terytorialnej”.

1. Gmina Brzeszcze - rys historyczny

Miasto i Gmina Brzeszcze wchodzi w skład powiatu oświęcimskiego w województwie małopolskim. Oprócz miasta Brzeszcze, gminę stanowi pięć sołectw: Jawiszowice, Przecieszyn, Skidziń, Wilczkowice i Łęki-Zasole. Obszar gminy leży między rzekami Wisłą a Solą, na terenie Kotliny Oświęcimskiej. Etymologia nazwy miasta wywodzi się od wiązu górskiego, zwanego brzostem, rosnącego niegdyś nad brzegiem Wisły.

Przemiany własnościowe

Gmina Brzeszcze leży na obszarze dawnego księstwa oświęcimskiego. Brzeszcze i okoliczne wsie założono w okresie średniowiecza na prawie niemieckim. Najstarszą wsią na terenie obecnego miasta i gminy są Jawiszowice, wzmiankowane w spisach świętopietrza w 1326 (jako *Ianissowicz*, a w trok później jako *Jawissowicz*) odprowadzanego na potrzeby Stolicy Apostolskiej, znajdującej się w tym czasie w Awinionie. Miejscowość była własnością szlachecką (w latach 1376-77 wzmiankowany jest w księgach sądowych Jakusz zw. Kwasko z Jawiszowic). Z roku 1424 pochodzi przywilej księcia oświęcimskiego Kazimierza, zatwierdzający zapisanie klasztorowi Dominikanów w Oświęcimiu 4 grzywny na wsi Jawiszowice. Własność rycerska była trwała, co potwierdza akt sprzedaży księstwa oświęcimskiego z 1457, gdzie Jawiszowice wymienia się wśród wsi szlacheckich. Ich właściciele cieszyli się w okolicy poważaniem, na co dowód stanowiąc może dokument z 1472, w którym Michał z Jawiszowic wymieniony jest jako świadek przy oczyszczaniu z nagany księcia zatorskiego Waclawa.

Pozostałe wsie gminy poświadczono zostały dopiero w XV w. Brzeszcze pojawiły się w dokumentach po raz pierwszy w 1443 jako własność księżęca (nazwy: *Brescze*, *Brzeszcze*, *Brzezcie*), Przecieszyn w 1445 (w średniowieczu Przeciszów – *Przeciczow*), Skidziń w 1454, a Wilczkowice w 1457. Trzy ostatnie wsie w XV w., jak i później, były własnością szlachecką. W 1443 Jerzy Orient rajca krakowski, uposażył altarię Wniebowzięcia NMP w kościele św. Barbary w Krakowie 13 grzywnami czynszu rocznego kupionego za 92 floreny węgierskie u Waclawa, Przemyśla i Jana książąt oświęcimskich, we wsiach Osiek i Brzeszcze.

W średniowieczu obszar gminy Brzeszcze stanowił część księstwa oświęcimskiego, które powstało w latach 1315-1317, w wyniku podziałów dynastycznych w opolskiej, a od 1281 cieszyńskiej, linii Piastów śląskich. Księstwo oświęcimskie w latach 1327-1457 stanowiło lenno królów czeskich, natomiast po wykupienia księstwa przez króla Kazimierza

Jagiellończyka w 1457 od księcia Jana IV, było *de facto* częścią Korony Polskiej, choć rządziło się odrębnym ustrojem prawnym. Dopiero sejmy w 1563 i 1564 uregulowały istniejące różnice; odtąd szlachta, duchowieństwo i mieszczenie księstwa posiadali takie same prawa, jak obywatele Rzeczypospolitej. Od chwili pełnej inkorporacji, księstwa te administracyjnie weszły w skład województwa krakowskiego, jako powiat śląski, przy równoczesnym zachowaniu swoich tytułów księstw. Językiem urzędowym został język polski.

Kiedy księstwo stało się własnością króla polskiego, Brzeszcze przeszły w jego ręce, stając się królewszczyzną. Była ona wydzierżawiana przedstawicielom rodów rycerskich, w tym wpływowym osobom z otoczenia dworu królewskiego, m.in. Jakubowi z Dębna (1457-1468) i Mikołajowi Słupowi z Dubowca (1468-1485). U schyłku XV w. Brzeszcze znalazły się w rękach rodziny Myszkowskich herbu Jastrzębiec. Od 1581 do 1583 wieś dzierżawili Tęczyńscy herbu Topór. W XVII wieku dzierżawcami byli m.in. Komorowscy herbu Korczak, z kolei od 1726 do 1772 Małachowscy herbu Nałęcz.

W 1772, po pierwszym rozbiore Polski, terytorium dawnego księstwa oświęcimskiego, przeszło pod panowanie austriackie. Dobra królewskie przejęła kamera cesarska, która w 1778 sprzedała w drodze licytacji część z nich Fryderykowi Duninowi herbu Łabędź i jego żonie Zofii z Małachowskich (po śmierci męża odziedziczyła Brzeszcze). W 1794 po śmierci Zofii Duninowej Brzeszcze przejął Kamil Dominik Gherii, Włoch, nadworny lekarz Stanisława Augusta Poniatowskiego. Po śmierci Gheriego w 1814 wieś odziedziczyła jego wychowanka Wiktoria Klose, córka Fryderyka Klose, właściciela Przecieszyna, Skidzinia i Wilczkowic. W 1822 Wiktoria, secundo voto Mieroszevska, wymieniła z arcyksięciem Karolem Ludwikiem Habsburgiem Brzeszcze, Skidziń, Przecieszyn i Wilczkowice za klucz chrzanowski. W posiadaniu Habsburgów z Żywca obszar ten pozostawał do 1924, kiedy to Karol Stefan Habsburg podarował swój majątek (liczący ok. 10 tys. ha) Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie. Akademia dysponowała Brzeszczami do grudnia 1945, kiedy jej majątek upaństwowiono. Grunty orne zostały rozparcelowane, a stawy przejęło nowo utworzone Państwowe Gospodarstwo Rybackie.

Struktura ekonomiczna i jej przemiany

Od początku istnienia osad ludność Brzeszcz i wsi położonych w sąsiedztwie żyła z rolnictwa i hodowli zwierząt (zwłaszcza bydła i owiec). Wzmianki o tym znajdują się m.in. w dokumencie z 1488, w którym starosta krakowski Jakub z Dębna zaświadcza, że Piotr Myszkowski zezwolił Michałowi Rajskiemu brać drewno na opał i wypasać krowy, świnie i

konie w dąbrowach w Brzeszczach. Musiało to być dochodowe, skoro w aktach odnotowano, że w 1511 z wypasu świń na żołędziach w lesie wsi Brzeszcze wpłynęło do starostwa oświęcimskiego 4 floreny i 20 groszy.

Według dokumentu z 1508 brzeszczańscy kmiecie płacili krowne i czynsz; „dają po 2 koguty, po 2 wozy drzewa oraz po 5 jaj, odbywają stróże na zamku lub ją opłacają, dają owies łośczy po korcu od ś. Michała do ś. Marcina, a potem mają wolny wypas. 2 woźnych na rolach nic nie płaci i nie pracuje, ale pilnuje stawów i lasów”. Ten sam dokument opisuje role puste: Mandrochowska, Miatylska. „Kmiecie płacą nierówne czynsze: Wojciech karczmarz, Jan Konieczny, Jan Czestek, Jerzy, Wojciech — woda ze stawów zalała mu rolę, Bartłomiej Taborek, Grzegorz Surówka, Mik. Kula, Rogala — nie płaci, Marcin Konieczny płaci 1/2, bo zalało mu rolę, Michał Taborowic, wd. Taborowicowa, Dorota Haldowna, Mik. Szczyrek, Paweł Wnolchan ma zalaną rolę, Klimek, Jan Rogala, któremu rolę zalały stawy”.

Jan Długosz w swej słynnej „Liber Beneficiorum” odnotował (1470-80), że nie ma tu folwarku, ale są łany kmiece. Brak folwarku był stanem przejściowym, o czym świadczą liczne o nim wzmianki z początku XVI w. Powstał zapewne w czasach, kiedy Piotr Myszkowski zakładał tutejsze stawy rybne. W 1549 na brzeszczańskim folwarku hodowano: 9 krów, 10 wołów, junaka, 12 cieląt, 42 świnie, 80 kur, 13 gęsi; siano żyto, owies, pszenicę, groch, tatarkę, jęczmień, konopie i proso. Według lustratorów z 1564 kmiecie „płacą krowne i żyrowe, kiedy żołędzie obrodzą, dają 3 ćwierci owsa z racji łośów, po 2 kury; po 5 jajek. Przedtem płacili za wyrąb drzewa w lasach, ale po spustoszeniu lasów na stawy i przez wyrąb, od dawna nic nie płacą. 2 zagrodnicy na czynszu. Karczmarz płaci czynsz z roli i karczmy i za trzecią miarę siodu, który mielą w młynie dla zamku oświęcimskiego. Są też na osobnych rolach włodarz i służebnik ziemski, którzy od dawna wolni od czynszu i nie pracują z kmieciami, lecz strzegą stawów i lasów. Młyn o 1 kole u stawu Olszyńskiego z obowiązkiem 69 korców żyta i wykarmienia 1 wieprza do zamku. Kmiecie, zagrodnicy i komornicy mają obowiązek przedzenia dla zamku. Pracują na folwarku i przy spuszczeniu i zarybianiu stawów oraz mają obowiązek stróży na zamku oświęcimskim. Na folwarku uprawia się: pszenicę, żyto, owies, jęczmień, tatarkę, groch, proso, len, konopie; w oborze: krowy, cielęta, woły, owce, świnie, gęsi i kury”.

Folwark działał także w Jawiszowicach. Według inwentarza z 1537 kmiecie jawiszowiccy „płacą po 2 grosze rogowego od krowy i po 1 groszu od jałowicy: Chruszcz od 6 krów, Szczęsny od 5 krów, Bartek od 17 krów i 3 jałówek, t. ukaszowa od 5 krów, Gandnor od 9 krów i 1 jałowki, Miksnia od 6 krów i 1 jałowki, Tomala od 8 krów i 1 jałowki, Chruszcz od 5. krów, Czuchny od 10 krów i 1 jałowki. Młynarz od 5 krów. Mróz od 10 krów i 4 jałówek, Marek od 6 krów i 1 jałowki, Rusek od 5 krów, Świętek od 4 krów, Urban od 8 krów,

Zagrodnicza od 3 krów, Marcin Hanuszczyń od 7 krów, Jakubek od 5 krów i 2 jałówek, Piądnik od 1 krowy, Petr od 5 krów i 2 jałówek”. Wieś nie był jednak zbyt zamożna, skoro w 1504 wojewoda łęczycki Piotr Myszkowski z Przeciszowa, „zważywszy na ubóstwo kościoła w Jawiszowicach”, nadał mu dziesięcinę snopową ze „wszystkich swoich ról folwarcznych i 7 sadzawek”; ponadto kościół otrzymał 30 groszy czynszu z karczmy dworskiej.

Znaczenie rzemiosła było we wsiach dzisiejszej gminy marginalne. Dopiero założenie wspomnianych wyżej stawów, o których pierwsze wiadomości posiadamy z 1473, zmieniło charakter zajęć mieszkańców Brzeszcz. Gospodarka stawowa dominowała na tym terenie do końca XIX w. Jej rozkwit na przełomie XV i XVI w. region zawdzięcza przemyślanej polityce zarządców królewskiej (szczególnie Myszkowskich), którzy pragnęli pomnożenia dochodów płynących z Brzeszcz. Starali się przy tym o stosowne, królewskie, przywileje. W 1487 Kazimierz Jagiellończyk zezwolił Piotrowi Myszkowskiemu z Przeciszowa założyć rybnik nad królewskim brzegiem rzeki Bobrek, należącym do wsi królewskiej Brzeszcze i usytuowany powyżej karczmy Budy. Inwentarz królewskiej z 1508 wymienia już 13 stawów rybnych: Przedwieśny, Łężny, Słonków, Olszynki, Graniczny [dziś Granicznik], Przegonny [dziś Przygonnik], Leżajny, Dąbrowny, w tym puste: Laskowy, Mszany, Bagienny [dziś Bagiennik], Bobrek Duży, Bobrek Mały. Stawami pustymi nazwano te, które zgodnie z arkanami sztuki rybackiej osuszano, by przez uprawę zboża podnieść ich produktywność przed kolejnym wypełnieniem wodą. W dokumencie z 1525 wymienione są stawy Należeniec [potem Nazieleniec] i Tarlisko, a w rok później stawy Mrzyglód i Łączki. Obszerny inwentarz z 1564 odnotowuje stawy: Dąbrowny, Bagienny, Olszyński, Budzki, Graniczny, Przedbór, Liczaj lub Leżaj, Przegonny, Łężny nad brzegiem Wisły, 9 odrośli, w tym jedno o nazwie Pudełko. W dokumencie z 1570 znajdujemy informację o mostku zbudowanym koło karczmy Budy na granicy Rajska i Brzeszcz. Dokument z 1548 świadczy, że w tutejszych stawach łowiono karpie, szczupaki i okonie.

Zniszczenia doby potopu szwedzkiego podcięły funkcjonowanie regionu. Najeźdźcy spalili zabudowania, ale jeszcze istotniejsze było to, że zrujnowane miasta małopolskie, które dotąd były głównymi odbiorcami ryb, znacznie ograniczyły swe zamówienia. Stąd wiek XVIII i znaczna część XIX to okres stagnacji. W 2. połowie XIX wieku miejscowość uzyskała połączenia komunikacyjne z okolicą: w 1856 kolejowe z Dziedzicami i Oświęcimiem, a w latach 1875-1879 drogowe z Pszczyną. Stacja kolejowa powstała w Jawiszowicach. W Brzeszczach działała w tym czasie gorzelnia, należąca do majoratu księcia Albrechta z Żywca.

Miejscowość Brzeszcze zaczęła rozwijać się szybciej dopiero na progu XX wieku, a decydującym impulsem była budowa kopalni węgla kamiennego. Poszukiwania złóż

rozpoczął w 1900 dr Arnold Chaim de Porada Rapaport. W 1903 rozpoczęto wznoszenie zakładu, a w 1907 uruchomiono wydobywanie.

W okresie międzywojennym kopalnia w Brzeszczach była jedyną w kraju kopalnią węgla należącą do skarbu państwa. Zbudowano wówczas nowe szyby kopalniane w Jawiszowicach i połączono je boczną koleją z macierzystą kopalnią. Podczas okupacji hitlerowskiej zakład przejął koncern Hermann Göring Werke, a do pracy w niej zmuszono więźniów KL Auschwitz, skoszarowanych w podoboziu Jawischowitz.

W ślad za kopalnią powstała niezbędna infrastruktura, m.in. nowe osiedla (kolonie) dla kadry i sprowadzonych ze Śląska górników. Do 1918 powstały Stara i Nowa Kolonia, a w okresie międzywojennym zbudowano następne osiedle, przeznaczone dla urzędników górniczych, tzw. Kolonię Urzędniczą przy ul. T. Kościuszki. Raptowny wzrost liczby mieszkańców zmienił oblicze Brzeszcz, a nowe miejsce pracy sprawiło, że w całej gminie rolnictwo utraciło swą dotychczasową pozycję najważniejszego źródła zarobków. Spadło też znaczenie gospodarki stawowej, która nie wytrzymała konkurencji ze strony świetnie zorganizowanych nowoczesnych hodowli, takich jak np. stawy w Osieku należące do rodziny Rudzińskich.

Po wojnie osada zaczęła się rozwijać. Wybudowano dwa kina, Ośrodek Kultury, kilka szkół i przedszkoli. Zbudowano nowe osiedla (os. przy ulicy Dworcowej, os. Szymanowskiego), szkoły, przedszkola. Wzrosła liczba mieszkańców, rozbudowie uległa kopalnia. W latach 80. powstało osiedle Paderewskiego. W 1954 podniesiono Brzeszcze do rangi osiedla, a 7 lipca 1962 otrzymały prawa miejskie. Jednak dopiero w 1980 uchwałą Rady Narodowej Miasta i Gminy Brzeszcze otrzymały herb. W dwa lata później ustalony został obecny kształt administracyjny miasta gminy.

Kopalnia, która przetrwała przemiany gospodarcze po 1989 w dobrej kondycji, nabrała na znaczeniu i w 2005 dokonano jej fuzji z Kopalnią Węgla Kamiennego "Silesia" w Czechowicach-Dziedzicach. Nowa Kopalnia Węgla Kamiennego Brzeszcze-Silesia weszła w 2003 w skład Kompanii Węglowej (od 1993 działała w ramach Nadwiślańskiej Spółki Węglowej).

Elementy historyczne

Za wyjątkiem Jawiszowic, stanowiących jednowioskową parafię w dekanacie oświęcimskim, pozostałe wsie należały do parafii oświęcimskiej. Co prawda miejscowa tradycja mówi o istniejącym w Brzeszczach już w XII wieku drewnianego kościoła p.w. Św.

Otylii, który miał zostać spalony podczas potopu szwedzkiego w 1655, ale żadne dokumenty tego nie potwierdzają. W 1856 miejscowa ludność rozpoczęła starania o zezwolenie na budowę własnego kościoła. Ponieważ żaden z właścicieli dóbr ziemskich mieszkających w okolicy nie chciał podjąć się roli fundatora i kolatora przyszłej świątyni, obowiązek ten przejęli na siebie mieszkańcy gminy. W 1874 uzyskano w końcu zezwolenie na budowę kościoła. Tego samego roku odbyła się uroczystość poświęcenia kamienia węgielnego, a dwa lata później, w sierpniu 1876, ks. infułat Michał Król poświęcił nowo wybudowany kościół. Początkowo w nowym kościele posługę duszpasterską sprawowali OO. Reformaci z Kęt. W 1883 Świątynię wizytował ks. Bp. Albin Dunajewski, który z wielkim uznaniem wypowiadał się o miejscowej społeczności, która w tak krótkim czasie uporała się z budową i wystrojem wnętrza wymarzonego przez siebie domu Bożego. Samodzielna parafia p.w. Św. Urbana została erygowana w 1904 dekretem ks. Kardynała Puzyny, kończąc tym samym sięgającą połowy XV w. przynależność Brzeszcz do parafii oświęcimskiej.

Dziś parafia p.w. Św. Urbana w Brzeszczach przynależy do dekanatu jawiszowickiego, w diecezji bielsko-żywieckiej. Sama diecezja jest dość młoda, gdyż została ustanowiona w 1992 przez papieża Jana Pawła II bullą *Totus Tuus Poloniae Populus* z dnia 25 marca tegoż roku, z wydzielonego terenu archidiecezji krakowskiej i diecezji katowickiej. Wspólnota parafialna liczy ok. 5000 parafian, z pośród których wiele osób tworzy prężnie działające grupy parafialne. Na terenie parafii, w Brzeszczach-Borze, znajduje się również murowana kaplica p.w. św. Barbary, poświęcona 3 grudnia 1991 przez biskupa Kazimierza Nycza. Przy kościele swoją siedzibę mają również siostry Służebniczki Starowiejskie.

Przy kościele w Jawiszowicach istniała od schyłku średniowiecza jedyna na terenie obecnej gminy szkoła parafialna, poświęcona w 1598. Mieszkańcy Brzeszcz, Przecieszyna, Skidzinia i Wilczkowic pobierali naukę prawdopodobnie w oświęcimskiej szkole parafialnej. Zasołe natomiast stanowiło część wsi Łęki i podlegało pod parafię w Bielanach. Ciekawą wzmianką z tego okresu jest informacja o immatrykulacji Jakuba z Jawiszowic w 1423 w poczet studentów Akademii Krakowskiej. Na progu XIX w. dobrze zapisała się w pamięci wspomniana wyżej Wiktoria primo voto Dembińska, sekundo voto Mieroszevska, redukując pańszczyznę i ucząc dzieci chłopskie czytania i pisania. Miejscowe społeczeństwo ufundowało jej pomnik naprzeciwko cmentarza przy ulicy Ofiar Oświęcimia. W okresie zaborów założono w Brzeszczach w 1857 jednoklasową szkołę,

Na początku XX w. raptowny wzrost liczby mieszkańców związany z budową kopalni zmienił oblicze Brzeszcz. Nowi mieszkańcy tchnęli w gminę nowego ducha. W 1910 rozpoczął działalność Teatr Włociański i oddział Towarzystwa Szkoły Ludowej. W 1914 utworzono w Brzeszczach oddział Powiatowego Komitetu Narodowego, organizujący

werbunek do Legionów Polskich. Z terenu gminy na fronty I wojny wyruszyło w polskich mundurach 75 ochotników. Oni i ich rodziny sprawili, że w okresie międzywojennym w gminie działał – pośród około 20 organizacji społecznych - Związek Legionistów, Związek Strzelecki i Liga Obrony Przeciwlotniczej. W 1922 rozpoczął działalność klub sportowy, którego kontynuatorem jest współczesny „Górnik” Brzeszcze.

3 XI 1918 - polska Komisja Likwidacyjna w Krakowie powołała, dla powiatu oświęcimskiego, Powiatowy Komitet Komisji Likwidacyjnej (pierwszy załączek cywilnych, oficjalnych władz polskich na terenie powiatu oświęcimskiego). W sierpniu 1919 ustanowiono nowy podział administracyjny - w składzie województwa krakowskiego wśród 24 powiatów znalazł się powiat oświęcimski. W 1932 powiat oświęcimski został zlikwidowany; część jego obszaru (ziemia zatorska) powróciła do powiatu wadowickiego, a pozostały teren znalazł się w granicach powiatu bialskiego.

II wojna światowa odcisnęła na tych terenach szczególnie mroczne piętno. Miejscowość od początku października 1939 znajdowała się w granicach III Rzeszy. W 1940 hitlerowcy założyli w Brzeszczach dwa podobozы KL Auschwitz; więźniowie pracowali w szkółce drzew, cieplarni, chlewni i kopalni, budowali także elektrownię "Andreas", która miała wejść w skład koncernu Hermann Göring Werke (nigdy jej jednak nie ukończono). W budynku Szkoły Podstawowej w Brzeszczach-Borze (przy ul. Bór) umieszczono obozową karną kompanię dla kobiet. Miejscowa ludność angażowała się w pomoc więźniom (otrzymała za to w 1967 Krzyż Grunwaldu), działała w strukturach Polski Podziemnej. Więźniom dostarczano żywność, bieliznę, korespondencję od rodzin, organizowano również ucieczki poszczególnych osób. Brzeszcze zostały wyzwolone przez Armię Czerwoną 27 I 1945.

1 stycznia 1951 utworzono powiat oświęcimski z siedzibą w Oświęcimiu. W skład powiatu weszły 4 miasta i 6 gmin zbiorowych, m.in. Brzeszcze. W okresie stalinowskim, w 1950 na miejscu byłego podobozу Jawischowitz, władze zorganizowały Ośrodek Pracy Więźniów, w którym przetrzymywano osoby pracujące przymusowo na terenie kopalni. Jego działalność dobiegła końca w 1956.

15 III 1979 został wprowadzony nowy podział administracyjny kraju. W wyniku tej zmiany, w skład nowo powstałego wtedy województwa bielskiego wszedł m.in. dotychczasowy powiat oświęcimski (bez miasta Brzeszcze i gminy Jawiszowice). W 1980 górnicy z Brzeszcz wsparli ogólnopolską akcję strajkowa. Po 1989 roku Brzeszcze utrzymały się w dobrej kondycji finansowej. Przemiany polityczne w kraju w 1989 rozpoczęły nowy okres w dziejach państwa oraz lokalnych samorządów. 1 I 1999 został wprowadzony nowy podział administracyjny kraju, w wyniku którego uległy likwidacji urzędy rejonowe

a powstały powiaty. W wyniku tej reorganizacji w Oświęcimiu została stworzona siedziba powiatu obejmującego gminy: Zator, Kęty, miasto Oświęcim, gmina wiejska Oświęcim, Chelmek, Przeciszów, Osiek, Brzeszcze, Polanka Wielka.

Podstawowa bibliografia

Opracowania słownikowe:

Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, pod red. F. Sulimierskiego, B. Chlebowskiego i W. Walewskiego, t. 1-15, Warszawa 1880-1902: **Brzeście**, t. I, 1880, s. 404-405; **Jawiszowice**, t. III, 1882, s. 511-512; **Przeciszów**, t. IX, 1888, s. 128; **Skidzin**, t. X, 1889, s. 670; **Wilczkowice**, t. XIII, 1893, s. 458; **Zasole**, t. XIV, 1895, s. 449.

Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu, cz. I, oprac. J. Laberschek, Z. Leszczyńska-Skrętowa, F. Sikora, J. Wiśniewski, pod red. J. Wiśniewskiego, Wrocław 1980-1986: **Brzeszcze**, s. 236-237; cz. II, oprac. J. Kurtyka, J. Laberschek, Z. Leszczyńska-Skrętowa, F. Sikora, pod red. A. Gąsiorowskiego i F. Sikory, Wrocław-Kraków 1989-1993: **Jawiszowice**, s. 276-277.

Rozprawy i publikacje:

I. Rychlik, *Księstwo oświęcimskie i zatorskie* (Sprawozdania Gimnazjum w Tarnowie za rok szkolny 1889), Tarnów 1889 (toż w osobnej odbitce, Tarnów 1889)

R. Rybarski, *Gospodarstwo księstwa oświęcimskiego w XVI wieku*, Kraków 1931.

J. Stanek, *Z dziejów ziemi oświęcimskiej*, Kraków 1959.

J. Kurzeja, *Rozwój średniowiecznej sieci parafialnej w dekanacie Oświęcim*, „Roczniki Humanistyczne”, t. 27:1979, z. 2 [1981], s. 15-37.

A. Nowakowski, *Dzieje ustroju i prawa księstw Oświęcimskiego i Zatorskiego*, Białystok 1988.

A. Świerzy, *120 lat pod wezwaniem św. Urbana w Brzeszczach*, "Bielsko-Żywiecki Gość Niedzielny" 37/1996.

Ks. St. Szyszka, *Dzieje parafii Brzeszcze*, Brzeszcze 1996.

A. Świerzy, *Dekanat jawiszowicki*, "Bielsko-Żywiecki Gość Niedzielny" 23/1997.

J. Rajman, *Pogranicze śląsko-małopolskie w średniowieczu*, Kraków 1998.

Z Chowańcowa, *Brzeszczańskie kapliczki*, Brzeszcze 1999

Szkice z przeszłości Brzeszcz, Jawiszowic, Przecieszyna, Skidzinia, Wilczkowic i Zasola.

Wybrane artykuły z „Odgłosów Brzeszcz” 1992-2002, Brzeszcze 2004.

Kalendarium parafii św. Urbana w Brzeszczach, Brzeszcze 2004

Papież w życiu parafii św. Urbana w Brzeszczach, Brzeszcze 2005

K., R. Prokop, *Księstwa oświęcimskie i Zatorskie w historiografii (XV-XX w.)*, „Zeszyty Historyczne”, t. IX, Częstochowa 2006, s. 15-47.

Wyczerpująca literatura dot. gminy Brzeszcze jest odnotowana w bibliografii regionalnej prowadzonej przez Wojewódzką Bibliotekę Publiczną w Krakowie.